

UiT Norges arktiske universitet

Juridisk fakultet

Soknets rettsstilling i Den norske kirke

Oda Henriette Bavda Mortensen

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, høst 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Avhandlingens tema og aktualitet.....	1
1.2	«Den grunnleggende enhet».....	2
1.3	Rettskilder og metode.....	4
1.4	Begrepsavklaringer.....	5
1.5	Avgrensinger.....	6
2	Forholdet mellom kirke og stat – historisk perspektiv.....	7
2.1	Kristningen og veien videre til 1996.....	7
2.2	Kirkeforliket.....	9
3	Rettskildebildet.....	10
3.1	Innledning.....	10
3.2	Stortingets lovgivningsmyndighet.....	11
3.2.1	Grunnloven § 16.....	11
3.2.2	Ytre organisering.....	13
3.3	Skranker for Stortingets lovgivningsmyndighet.....	14
3.3.1	Legalitetsprinsippet.....	14
3.3.2	Prinsippet om tros- og livssynsfrihet.....	15
3.4	Oppsummering og den rettskildemessige vekten av kirkeloven.....	17
3.5	Kirkemøtets regelmyndighet i kirken.....	18
3.5.1	Etter kirkeloven.....	18
3.5.2	Etter den nye trossamfunnsloven.....	19
3.5.3	Kirkerådet som tolkningsorgan.....	19
4	Soknet i kirkeordningene.....	20
4.1	Innledning.....	20
4.2	Menighetsrådet.....	21
4.2.1	Grunnlag og sammensetning.....	21

4.2.2	Menighetsrådets oppgaver og ansvarsområder	22
4.2.3	Menighetsrådet i Kirkemøtets vedtak	24
4.3	Kirkeligfellesråd.....	24
4.3.1	Sammensetningen av kirkelig fellelråd.....	24
4.3.2	Kirkelig fellelråds oppgaver og ansvarsområder	27
4.3.3	Kirkelig fellelråd i Kirkemøtets vedtak	29
4.4	Menighetsmøtet.....	30
4.4.1	Slik det følger av Kirkeloven	30
4.4.2	Menighetsmøtet i Kirkemøtets vedtak	33
4.5	Soknepresten	33
5	Soknets forhold til øvrige kirkelige organer og offentlige organer.....	35
5.1	Innledning.....	35
5.2	Bispedømmerrådet.....	35
5.2.1	Sammensetning og overordnede oppgaver	35
5.2.2	Instruksjonsmyndighet mellom bispedømmerrådet og soknet	36
5.3	Kirkemøtet.....	37
5.3.1	Sammensetning og oppgaver	37
5.3.2	Instruksjonsmyndighet	39
5.4	Kirkerådet.....	42
5.4.1	Sammensetning	42
5.4.2	Ansvarsområder og instruksjonsmyndighet	43
5.5	Overprøving av soknets vedtak	45
5.5.1	Bispedømmerrådet som godkjennings- og klageorgan	45
5.5.2	Nemder etter kirkeloven § 27.....	47
5.5.3	Sivilombudsmannens kontroll med soknets vedtak	47
6	Avsluttende bemerkninger	50
	Referanseliste	51

1 Innledning

1.1 Avhandlingens tema og aktualitet

Temaet for avhandlingen er soknets rettsstilling i Den norske kirke. Avhandlingens problemstilling vil knytte seg til instruksjonsmyndighet i Den norske kirke. Dette innebærer at det skal undersøkes hvorvidt det finnes en adgang for soknets interne styringsorganer å instruere hverandre, og i hvilken grad øvrige kirkelige styringsorganer kan instruere soknets organer. I forlengelse av dette skal det også klargjøres hvilke klage- og kontrollordninger som er til stede i Den norske kirke.

Med sine knappe 3 725 000 medlemmer fordelt på totalt 1197 sokn, er Den norske kirke uten tvil det største trossamfunnet i Norge.¹ Gjennom store deler av Norges historie har det vært tette bånd mellom staten og kirken. Veien til den grunnlovsforankrede folkekirken vi har i dag har vært lang. Flere ganger har det vært debattert om det skulle gjennomføres et skille mellom kirke og stat.² Samtlige debatter endte med at statskirkeordningen ble opprettholdt fram til i 2008. Da ble kirkeforliket inngått og prosessene med å skille Den norske kirke og staten ble for alvor satt i gang.³

I 1996 ble kirkeloven vedtatt som innebar en klargjøring av en del kirkelige spørsmål. Dagens kirkeordning følger også av denne loven, som er vedtatt med grunnlag i Grunnloven § 16.⁴ Av Grunnloven § 16 følger det at Den norske kirke forblir Norges folkekirke og at dens ordning fastsettes ved lov. Et viktig aspekt ved at kirkeloven ble vedtatt var å styrke soknets posisjon som grunnenhet i Den norske kirke.⁵ Et annet aspekt var å sikre en viss selvstendigjøring av soknet i forhold til kommunen.⁶

Avhandlingens tema aktualiseres ved at det i Prop. 130 L (2018-2019) er lagt fram et lovforslag til en ny tros- og livssynssamfunnslov. Denne loven tar sikte på å samle lovgivningen om tros- og livssynssamfunn til en felles lov.⁷ Dette innebærer at dersom loven blir vedtatt vil den erstatte gjeldende kirkelov og Lov 13. juni 1969 nr. 25 om

¹ Kirken i tall

² St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 7

³ Innholdet av kirkeforliket behandles nærmere i avhandlingens kapittel 2.2

⁴ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov

⁵ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 25

⁶ Gullaksen (2000) s. 90

⁷ Prop. 130 L (2018-2019) s. 11

trudomssamfunn og ymist anna. Det følger vidare at et overordnet mål med loven er å forenkle og fornye lovgivningen, da det er tale om et samfunnsområde har gjennomgått flere endringer den seneste tiden. Dette kan tolkes dithen at loven også kan være et utslag av at statskirkeordningen nå er avskaffet. Det pekes også i proposisjonen på at de omfattende endringene som gjøres er for å gi Den norske kirke et selvstendig grunnlag for å fastslå egen organisering.⁸

Den nye tros- og livssynssamfunnsloven innebærer en innskrenking av antall bestemmelser vedrørende Den norske kirke fra omlag 40 til 8 bestemmelser.⁹ Slik det fremgår av lovforslaget er det kun soknet som enhet og at det skal ha et menighetsråd som opptre på vegne av det, som er lovfestet, jf. lovforslaget § 11. Kirkemøtet er lovfestet som det organ som representerer rettssubjektet Den norske kirke, jf. lovforslagets § 12. For øvrig lovfestes ingen av dagens organer. Kirkemøtet vedtok i 2019 en ny kirkeordning som forutsetter at den nye trossamfunnsloven blir vedtatt med en hjemmel som tillater Kirkemøtet å treffe vedtak om kirkeordning.¹⁰ Avhandlingen skal undersøke om det foreligger noen realitetsendring i soknets rettsstilling etter Kirkemøtets ordning av 2019 sammenliknet med ordningen som følger av kirkeloven.

1.2 «Den grunnleggende enhet»

Kirkeloven § 2 første og annet ledd har følgende ordlyd:

«Soknet er den grunnleggende enhet i Den norske kirke og kan ikke løses fra denne.

Den norske kirke, så vel som det enkelte sokn, er egne rettssubjekter og har selv rettigheter og forpliktelser, er parter i avtaler med private og offentlige myndigheter og har partsstilling overfor domstol og andre myndigheter.»

Bestemmelsens første ledd stadfester at soknet er den grunnleggende enhet i Den norske kirke. Det at soknet er den grunnleggende enhet, må bety at soknet er fundamentet til kirken. Dette understøttes også i St. Meld. Nr. 17 (2007-2008) hvor det fremgår at formuleringen tar sikte på å understreke at Den norske kirke skal være en lokal kirke.¹¹ Hvilket innebærer at den

⁸ Prop. 130 L (2018-2019) s. 206

⁹ Prop. 130 L (2018-2019) s. 270 flg.

¹⁰ Se Prop. 130 L (2018-2019) s. 271 og KM 06/19 vedtak s. 13 pkt. 2

¹¹ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 25

skal være til stede for sine medlemmer. Dette understrekes videre av Den norske kirke selv, da den har lagt til grunn at soknet er den grunnleggende organisatoriske enhet i trossamfunnet, noe som skal sikre medlemmene et kirkelig nærvær i det lokale samfunn.¹²

Etter annet ledd første punktum stadfestes det at soknet, i likhet med Den norske kirke, er eget rettssubjekt. Da ordlyden sier at «så vel som» og «egne rettssubjekter» må dette bety at det er tale om to selvstendige rettssubjekter. Etter forarbeidene fremgår det at soknet har en rettslig selvstendighet som kan sammenlignes med en kommunes, og at det ikke foreligger noen generell instruksjonsmyndighet fra øvrige kirkelige organer regionalt eller nasjonalt.¹³

Hjorthaug påpeker også at rettssubjektiviteten av soknet beskrives på samme måte som for Den norske kirke og at disse angis som særregulerte størrelser.¹⁴

Soknets rettssubjektivitet konkretiseres noe i kirkeloven § 2 annet ledd. Det fastslås at soknet har rettigheter og forpliktelser, at det kan stå som part i privat- og offentligrettslige avtaler og at soknet har partsevne for domstolene og andre myndigheter.

Soknets selvstendighet og handlefrihet innskrenkes i bestemmelsens første ledd, da det følger at soknet ikke kan løses fra Den norske kirke. En ordlydstolkning tilsier at soknet organisatorisk alltid vil tilhøre Den norske kirke, og ikke kan løsrive seg fra den. Som følge av drøftelsen overfor må det imidlertid kunne slås fast at begrensningen knytter seg til en tilhørighet til trossamfunnet. Etter forarbeidene er denne innskrenkingen i handleevne absolutt, da det fremgår at et sokn aldri vil kunne vedta seg løsrevet fra Den norske kirke.¹⁵

Den innebærer også ingen organer i Den norske kirke kan ekskludere soknet fra trossamfunnet. Denne organisatoriske forbindelsen til trossamfunnet betyr at soknet plikter å gjennomføre kirkelige handlinger i samsvar med de liturgier og ordninger som er fastsatt av Kirkemøtet.¹⁶

Soknets selvstendighet betyr altså ikke en uavhengighet fra det øvrige trossamfunnet.¹⁷ Dette underbygger at soknet organisatorisk sett er en del av Den norske kirke, samtidig som det selv er ansett som en selvstendig rettslig størrelse.¹⁸ Aarflot peker på at soknets selvstendighet i så

¹² Sak KM 11/04 vedtak: Vedtakspunkt B 15

¹³ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 51, sammenholdt med Hjorthaug (2017) note 6

¹⁴ Hjorthaug (2017) note 6

¹⁵ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 51 og St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 25

¹⁶ Hjorthaug (2017) note 5

¹⁷ Aarflot (2017) s. 203

¹⁸ Hjorthaug (2017) note 5 og 6 og Prop. 55 L (2015-2016) s. 16

måte er nødvendig for at det skal være mulig for soknet å treffe avgjørelser uten at dette skal ha virkning for kirken som helhet.¹⁹

Soknet må etter dette forstås som den grunnleggende, organisatoriske enhet i Den norske kirke. Med dette følger en selvstendighet som de øvrige kirkelige organer må respektere, selv om denne som vist ikke er absolutt.

1.3 Rettskilder og metode

Avhandlingen skal som nevnt ta sikte på å klarlegge soknets rettslige stilling i form av styringsmyndighet i soknet og i hvilken grad soknets handleevne kan begrenses av øvrige kirkelige organer. For å avklare de spørsmål som oppstår vil alminnelig rettsdogmatisk metode være utgangspunktet for å fastslå hva som er gjeldende rett.²⁰ Metoden modifiseres imidlertid noe, da vi er inne på kirkerettens område.

Kirkeretten er et sammensatt rettsområde knyttet til både teologiske og rettslige problemstillinger. De teologiske problemstillingene knytter seg til kirkens vesen, betydning og oppgaver basert på skriften og trosbekjennelsen.²¹ Kirkerettens rettslige problemstillinger knytter seg til de rettslige rammene for kirken, hvilket innebærer rettsstrukturer og hva slags forhold kirken har til rettslige former innen andre samfunnsområder.²² Etter evangelisk oppfatning er kirken både et rettssamfunn og et åndelig trossamfunn.²³ Videre ses kirkerettsreglene som menneskeskapt rettsregler fastsatt etter kirkens eget behov til enhver tid, hvorpå gyldigheten av reglene er betinget av reglene er gitt i lovlige former og av en kompetent kirkelig myndighet.²⁴

Rettskildebildet er sammensatt på bakgrunn av den lange historien mellom kirken og staten i Norge. Forholdet mellom kirken og staten vil bli belyst nærmere i kapittel 2. Videre kan det stilles spørsmål om hvor langt Stortingets lovgiverkompetanse strekker seg, og hvilken regelkompetanse Kirkemøtet har. Disse spørsmål drøftes i kapittel 3.

¹⁹ Aarflot (2017) s. 205

²⁰ Bernt og Doublet (2008) s.13 og 18

²¹ Gullaksen (2000) s. 35 og Hansson (1957) s. 29

²² Gullaksen (2000) s. 35

²³ Hansson (1957) s. 13

²⁴ Hansson (1957) s. 13

Kirkemøtet er det høyeste representative organet i Den norske kirke, jf. kirkeloven § 24 annet ledd. Innenfor de rammer som følger av Stortingets lovgiving, har Kirkemøtet kompetanse til å fastsette regler for kirken. Som følge av denne kompetansen vil Kirkemøtets vedtak være en relevant rettskilde for å klarlegge soknets rettsstilling. Vedtakene kan betegnes som forvaltningspraksis og burde i utgangspunktet etter alminnelige rettskildeprinsipper ha tilsvarende metodisk vekt. På grunn av områdets særpreg og organets kyndighet, må det imidlertid kunne sies at Kirkemøtets vedtak må kunne tillegges tung vekt.²⁵ I forlengelse av Kirkemøtets myndighet, gis det også ut forskrifter som må kunne tillegges stor vekt.

Kirkerådet gir på sin side ut rundskriv og andre dokumenter som kan ha betydning for klarleggingen av oppgavens problemstilling. Kirkerådet står for ledelsen av Den norske kirkes arbeid på det nasjonale plan, jf. kirkeloven § 25 tredje. Sammenholdt med forarbeidene innebærer dette at Kirkerådet er å anse som et utøvende organ for Kirkemøtet.²⁶ Ut fra denne rollen kan det imidlertid ikke fastslås at Kirkerådet vil ha en kompetanse til å fastslå regler, tilsvarende den Kirkemøtet har. Dermed må det antas at Kirkerådets dokumenter vil i utgangspunktet ha vekt som juridisk argumentasjon. Det kan imidlertid tenkes at disse dokumenter kan gi uttrykk for en sedvane.²⁷

1.4 Begrepsavklaringer

Den norske kirke menes i denne oppgave for det første til trossamfunnet den evangeliske lutherske kirke, og som det fremgår av Grunnloven § 16 er Norges folkekirke. Videre må begrepet forstås som Den norske kirke som rettssubjekt. Det er de nasjonale organer og regionale organer som utgjør dette rettssubjektet, soknet faller følgelig utenfor dette.²⁸ Kirken bekjenner seg til den apostoliske kristne tro med grunnlag i Bibelen. Bekjennelses- og trosgrunnlag oppregnes for øvrig av Kong Christian Den Femtis Norske Lov 2-1, hvor følgende bekjennesskrifter nevnes; Den apostoliske, den nikenske og athanasianske trosbekjennelsen, den augsburgske bekjennelse av 1530 og Luthers lille katekisme.²⁹

²⁵ Eckhoff (2001) s. 233

²⁶ Prop. 55 L (2015-2016) s. 56

²⁷ Eckhoff (2001) s. 265, for innføring i hva sedvane innebærer

²⁸ Fisknes (2017) s. 356 og KM 10/15 vedtak s. 2

²⁹ Kong Christian Den Femtis NL 2-5-19 og En evangelisk-luthersk kirke

Vedrørende begrepet *kirkeordning* må det differensieres mellom «kirkens ordning» og «kirkeordning». «Kirkens ordning» knytter seg til ordlyden av Grunnloven § 16, hvilket utgjør de rammer staten kan regulere Den norske kirke innenfor. «Kirkeordning» på den andre siden forstås Den norske kirkes forståelse av seg selv, og dens underliggende frihet til å organisere seg slik den selv ser det hensiktsmessig.³⁰ I denne sammenheng må det også påpekes at dagens kirkeordning fremgår av Kirkeloven.

Rettsstilling forstås i denne oppgaven som myndighetsområder og instruksjonsmyndighet mellom de ulike organene innad i soknet og i Den norske kirke for øvrig. Rettsstilling forstås også dithen at en må i en viss grad søke og klarlegge hvilke klagemuligheter og kontrollordninger som foreligger i Den norske kirke.

1.5 Avgrensinger

Det følger av oppgavens tema at det avgrenses mot en redegjørelse og analyse av andre tros- og livssynssamfunn enn Den norske kirke. Det avgrenses for øvrig mot døvemenigheter og andre kategorialmenigheter som nevnt i kirkeloven § 2. Videre avgrenses det mot en redegjørelse og drøftelse vedrørende soknets forhold til bispemøtet. Bispemøtet reguleres i dagens kirkeordning av kirkeloven § 28, og Kirkemøtets kirkeordning av 2019 § 31.³¹

Det avgrenses også mot en drøftelse av arbeidsgiveransvaret. I dag operer Den norske kirke med to arbeidsgiverlinjer. Bispedømmerrådet og Kirkerådet er arbeidsgiver for prestene, prostene, biskopene og de tilsatte ved disse organers administrasjon. Mens soknet er arbeidsgiver for sine kirkelige tilsatte.³² Kirkemøtet har vedtatt at man skal skape en arbeidsgiverlinje, men dette er en prosess det ikke blir gjort nærmere rede for i avhandlingen.³³

Det er ikke tvilsomt at soknets vedtak kan angripes ved søksmål til domstol. Om saken kan gå til retten må bero på en vurdering om prosessforutsetningene som følger av tvisteloven er tilstede. Det er ikke tvil om at soknets kan ha partsstilling for domstolene, jf. kirkeloven § 2. Det avgrenses mot en videre behandling av søksmål mot soknet.

³⁰ KM 08/06 vedtak s. 12

³¹ KM 06/2019 vedtak Punkt 1 § 31

³² Prop. 130 L (2018-2019) s. 24

³³ KM 8/05 vedtak Punkt A punkt 5

2 Forholdet mellom kirke og stat – historisk perspektiv

2.1 Kristningen og veien videre til 1996

Arbeidet med kristningen av Norden kan spores tilbake til så tidlig som 800-tallet. Den ledende figuren for misjonen her var Ansgar, «Nordens Apostel», som ble erkebiskop i Hamburg-Bremen i 849. Norden inngikk i dette erkebispedømmets kirkeprovins.³⁴

Kristendommen gjorde sitt virkelige inntog i riket på 1000-tallet i forbindelse med kristningen av Norge. Helt fra den første kristningstiden og gjennom størstedelen av Den norske kirkes historie har det vært tette bånd mellom landets kongemakt og kirke. I 1152-53 ble Norge organisert som egen kirkeprovins under erkebiskopen i Nidaros. Opprettelsen av erkebispesetet i Nidaros og kroning og salvingen av Magnus Erlingsson resulterte i en politisk selvstendig kirke.³⁵ Da Magnus Lagabøte begynte sitt arbeid med å samle retten i lovbøker, viste det seg at det ikke lenger var rom for en slik selvstendig kirke som nevnt ovenfor. I 1277 møttes Magnus Lagabøte og erkebiskopen i Tunsberg hvor de inngikk et forlik, kjent som sættarsgjelden i Tunsberg.³⁶ Forliket innebar at forholdet mellom kongemakt og kirkemakt ble regulert og kirkeretten ble fastslått som rikets rett på bakgrunn av lagtingslover.³⁷

De første kristne kongene overførte jordeiendom til kirkene. Disse var trolig konfiskert høvdingjord.³⁸ Sigurd Jorsalfare innførte tiende på tidlig 1100-tallet. Tienden var en skatt som lå på en tiendedel av avkastningen i jord- og gårdsbruk og fiskeriet.³⁹ Kirkens utgifter ble følgelig dekket av avgifter fra jordbrukere av kirkeeiendommene og av kirketienden. Tienden ble fordelt likt med en fjerdedel mellom biskopen, presten, soknekirken og det organiserte fattigvesenet. Denne skatten styrket kirken, da det ble mulig med blant annet omfattende kirkebygging.⁴⁰

Reformasjonen i Europa førte med seg store endringer i den rettssteologiske tekning, som følgelig innebar en fornyelse av kirkeretten.⁴¹ Martin Luther kritiserte den katolske kirkerett

³⁴ Krag (2000) s. 86

³⁵ Oftestad mfl. (2005) s. 48 og 51.

³⁶ Oftestad mfl. (2005) s. 52

³⁷ Prop. 55 L (2015-2016) s. 7 og Oftestad mfl. (2005) s. 52

³⁸ NOU 1989: 7 s. 29

³⁹ Krag (2000) s. 90

⁴⁰ Hansson (1957) s. 20 og 25

⁴¹ Gullaksen (2000) s. 20

på spesielt to punkter. For det første påpekte han at myndighetsutøvelsen lå til menigheten som helhet, og utøves i menigheten på menighetens vegne.⁴² Videre knyttet kritikken seg til forholdet mellom kirkelig og borgerlig rett, der det viktigste knyttet seg til at tro kun skapes ved evangeliet og ikke gjennom verdslig myndighetsutøvelse. Sistnevnte punkt ble tatt i bruk for å frata kirkelige embetsbærere verdslig myndighet.⁴³

Inntil reformasjonen i 1537 var kirken i Norge en del av det romersk-katolske kirkestyret.⁴⁴ I Norge innebar reformasjonen i korte trekk innføringen av ny kirkeordinans, hvilket betød avskaffelsen av den katolske kirkeretten, og innsettelse av nye biskoper.⁴⁵ Som følge av avsettelsen av de katolske biskoper, ble bispegodset og inntektene etter dem lagt til Kongen.⁴⁶

I 1660, ved innføringen av eneveldet mellom Danmark og Norge, ble kongens kirkestyre ytterligere forsterket og formalisert. Den kirkeordningen som fulgte av enevelde ble i stor grad videre ført i Grunnloven i 1814.⁴⁷ Det ble nedfelt faste bestemmelser om den evangelisk-lutherske religion, hvilket forhold staten skulle ha til religionen, om den kirkelige regelmyndigheten som lå til kongen og hvordan den geistlige tjenesten skulle organiseres.⁴⁸

Opplysningsvesenets fond ble opprettet som et stiftelseslignede fond ved lov ang. det beneficerede Gods i 1821. Bakgrunnen for dette var å ivareta den intensjon som lå bak daværende Grunnloven § 106 (nåværende Grunnloven § 116) om å holde det benefiserte gods adskilt fra statens øvrige eiendommer, og påse at avkastningen av fondet skulle anvendes til geistlighetens beste og fremme opplysningen.⁴⁹ Gjennom loven i 1821 var fondet etablert som eget rettssubjekt.⁵⁰ Regjeringen hadde etter loven § 54 ansvaret for å påse at fondet ble riktig forvaltet og anvendt etter loven og Grunnloven § 106.

De norske kommunene vokste fram på 1800-tallet med sitt utspring fra den kirkelige sokneinndelingen. Kirkeloven 1897 samlet bestemmelser om kirker og kirkegårder. Loven ble vedtatt da det hadde ble et behov for å avklare eierforholdene og de økonomiske grunnlag

⁴² Gullaksen (2000) s. 22

⁴³ Gullaksen (2000) s. 22-23

⁴⁴ Prop. 55 L (2015-2016) s. 7

⁴⁵ Oftestad mfl. (2005) s. 86 og 96

⁴⁶ Gullaksen (2000) s. 24

⁴⁷ Prop. 55 L (2015-2016) s. 7

⁴⁸ Prop. 55 L (2015-2016) s. 7

⁴⁹ Ot. prp. nr. 68 (1994-1995) s. 3

⁵⁰ Innjord (2008) s. 40-41

vedrørende kirkebyggene.⁵¹ I Kirkeloven 1897 § 1 ble det fastsatt at menighetene hadde eiendomsretten til kirkene.

På 1970-tallet ble forholdet mellom kirke og stat utredet av et offentlig utvalg, der flertallet gikk inn for å skille kirke og stat. Forslaget ble imidlertid ikke godt mottatt av høringsinstansene. I en stortingsmelding ble behovet for reformer som ga kirken økt selvstendighet understreket, disse reformene skulle fortsatt foregå innenfor en statskirkelig ramme.⁵² Kirkemøtet ble etablert i 1984 som følge av disse reformer, og fikk delegert myndighet til å fastsette liturgier og gi regler om bruk av kirkene. Bispedømmerådene ble gitt myndighet til å tilsette prester i 1989. Reformene resulterte i en forsterket forståelse av Den norske kirke som en organisert størrelse i det norske samfunnet.⁵³

Stortinget vedtok i 1996 en ny kirkelov, gravferdslov og ny lov om Opplysningsvesenets fond. Den nye kirkeloven ga avklaringer vedrørende soknets rettsstilling i forhold til kommunene. Den avklarte blant annet utøvelse av arbeidsgivermyndighet. Loven innebar også at kommunestyret ikke lenger kunne opptre på soknets vegne. Kirkeloven fastslo også at det skulle velges kirkelige fellestråd blant menighetsrådene i alle kommunene med flere sokn.⁵⁴

2.2 Kirkeforliket

I 2008 inngikk samtlige politiske partier på Stortinget en avtale om det framtidige forholdet mellom kirken og staten.⁵⁵ Avtalen om kirkeforliket inneholdt en rekke forslag som skulle løse båndene mellom kirke og stat.⁵⁶ Den inngåtte avtalen bestod av seks deler, der alle punktene hører helhetlig sammen.

Første punktet knytter seg til utnevning av biskoper, proster, og om kirkens demokratireform. Annet punkt omhandler kirkelig statsråd og kirkeordningen. Tredje del tar for seg endringsforslagene vedrørende Grunnloven.⁵⁷ Det var forutsatt at demokratireformen i kirken måtte være gjennomført for at grunnlovsendingene kunne vedtas. De tre siste delene av

⁵¹ Prop. 55 L (2015-2016) s. 7

⁵² Prop. 55 L (2015-2016) s. 8

⁵³ Prop. 55 L (2015-2016) s. 8

⁵⁴ Prop. 55 L (2015-2016) s. 8

⁵⁵ Prop. 55 L (2015-2016) s. 9

⁵⁶ Kirkeforliket - 2008

⁵⁷ Wigum behandler grunnlovsendingene i sin *doktoravhandling Religionsutøvelse i det offentlige rom – restriksjoner i religiøs bekledning og symbolbruk* punkt. 4.4.6.3 til 4.4.6.6.

avtalen tar opp tre konkrete forhold, henholdsvis; finansiering, gravferdsforvaltning og livssynsnøytrale seremonier.⁵⁸

Kirkeforliket innebar noe fristilling av Den norske kirke, både lovmessig og styringsmessig. Likevel skulle en del ordninger som fortsatt ga Den norske kirke en særstilling blant tros- og livssynssamfunnene opprettholdes, med en fortsatt forankring i Grunnloven og en egen kirkelov. Kirken ble likevel ikke definert som et eget rettssubjekt.⁵⁹ Arbeidsgiver- og lønningsansvaret for biskoper, prester og andre kirkelig ansatte i Den norske kirke skulle fremdeles ligge til staten. Videre skulle sentral og regional kirkeadministrasjon fortsette å regnes som en del av statsforvaltningen.⁶⁰

3 Rettskildebildet

3.1 Innledning

Under statskirkeordningen der kongen var kirkens overhode, hadde han rett til å regulere kirken i svært utstrakt grad.⁶¹ Etter at Den norske kirke ble utskilt som eget rettssubjekt, oppstår det spørsmål vedrørende Stortingets lovgivningsmyndighet overfor det nye rettssubjektet, herunder også soknet, og hvor langt denne lovgiverkompetansen strekker seg. Prinsippene og rettighetene som følger av EMK art. 9 om tros- og livssynsfrihet, sett i sammenheng med art. 11 om organisasjonsfrihet, samt legalitetsprinsippet, vil sette skranker for Stortingets lovgivermyndighet.⁶² Dette blir behandlet nærmere i punkt. 3.3.

Gjennom Kirkeloven har staten regulert mange forhold ved Den norske kirke, og går lenger i sin regulering av dette trossamfunnet enn andre trossamfunn. Følgelig kan det også stilles spørsmål vedrørende den rettskildemessige vekten av kirkeloven i forhold til øvrige rettskilder, eksempelvis vedtak fra Kirkemøtet.

⁵⁸ NOU 2013:1 s. 64-65

⁵⁹ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 119-120

⁶⁰ NOU 2013:1 s. 65

⁶¹ Se blant annet Rt. 1984 s. 473 (Liturgidommen) og Gullaksen s. 84

⁶² Prop. 130 L (2018-2019) s. 52.

3.2 Stortingets lovgivningsmyndighet

3.2.1 Grunnloven § 16

Den norske kirke er grunnlovsforankret i Grunnloven § 16. Bestemmelsen er som følger:

"Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om Kirkens ordning fastsettes ved Lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje."

Bestemmelsen slår for det første fast religionsfriheten for alle innbyggere i Norge. Videre følger det at Den norske kirke forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Dernest følger det at nærmere bestemmelser om kirkens ordning fastsettes ved lov.⁶³

Grunnloven § 16 andre punktum slår fast at Den norske kirke er og forblir Norges folkekirke. Ordlyden tilsier at det har og fremdeles vil være et spesielt forhold mellom kirken og staten, hvilket vil innebære en tilknytning mellom disse. Støtte for en slik ordlydstolkning kan en finne hos Wigum.⁶⁴

Ifølge Prop. 130 L (2018-2019) innebærer ordlyden at Den norske kirke vil stå i en særstilling overfor staten.⁶⁵ I St. meld. nr. 17 (2007-2008) fremgår det at Stortinget fremdeles har særskilt lovgivningsmyndighet, og kan gå lenger i sin regulering av den Den norske kirke, sammenliknet med andre trossamfunn.⁶⁶ I overnevnte proposisjon gis det videre uttrykk for at Grunnlovsbestemmelsen legger opp til en lovgivning, av et visst omfang med formuleringen "forblir", knyttet til visse saksforhold.⁶⁷ Dette blir begrunnet i hensynet til kontinuitet og stabilitet.

Disse rettskildene sett opp mot ordlyden av bestemmelsen tilsier dermed at Stortinget fremdeles har lovgivningsmyndighet overfor Den norske kirke, og dermed kan og skal gi lovgivning vedrørende Den norske kirke. Spørsmålet bli da videre hva denne lovgivningen kan berøre.

⁶³ Betydningen av bestemmelsens første punktum blir behandlet i nedenfor i kapittel 3.3.2.

⁶⁴ Wigum (2018) s. 179

⁶⁵ Prop. 130 L (2018-2019) s. 51-52

⁶⁶ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 73

⁶⁷ Prop. 130 L (2018-2019) s. 52

Grunnloven § 16 tredje punktum slår fast at bestemmelser som kirkens ordning fastsettes ved lov. Etter sin ordlyd tilsier «kirkens ordning» at Stortinget skulle kunne gi lover vedrørende flere aspekter ved kirken, og det kan ikke sies at ordlyden er klar i sin rekkevidde eller hva som inngår i «ordning». I St. meld. nr. 17 (2007-2008) legges det til grunn at Stortingets lovgivningsmyndighet er angitt ved formuleringen "Ordning".⁶⁸

Det følger videre av Prop. 130 L (2018-2019) at "ordning" knytter seg spesifikt til kirkens ytre organisering.⁶⁹ Dette innebærer altså at "indre-kirkelige" forhold faller utenfor lovgivningsmyndigheten. På samme sted kommer det også til uttrykk at den lovgivningen som foreligger vedrørende den norske kirke burde bygges ned i retning rammelovgivning.

I juridisk litteratur er det også lagt til grunn at Kongen (regjeringen) ikke lenger har kirkelig lovgivningsmyndighet om liturgi og andre indre-kirkelige forhold, da på bakgrunn av at Kongens kirkestyre som fulgte av Grunnloven er avviklet.⁷⁰ Da Kongens fremdeles hadde posisjonen som kirkens overhode, kunne han sette regler om eksempelvis liturgi. I Liturgidommen bestemte Kongen ved kirkelig anordning, at høymesseliturgien av 1977 skulle innføres i alle menigheter.⁷¹ Flere nord-norske menigheter anla søksmål med påstand om at staten hadde gått utover det som fulgte av den daværende kirkeordningsloven § 32, om at menighetsmøtet skulle avgjøre innføringen av ny liturgi i menigheten. Høyesterett kom til at Kongens prerogativ etter Grunnloven § 16 måtte gå foran en lov som fratok ham den myndigheten som var gitt ham i Grunnloven § 16. Da Kongen ikke lenger en slik liturgimyndighet lenger, vil ikke denne typen motstrid kunne oppstå. Følgelig må det prejudikat i forhold til Kongen, denne dommen fastslår nå fravikes. Dommen kan imidlertid få overføringsverdi til Kirkemøtets liturgimyndighet.

Etter dette er utgangspunktet at Stortinget kun kan regulere kirkens ytre forhold, som knytter seg til kirkens ytre organisering. Da oppstår det spørsmål om hva som inngår i kirkens ytre organisering, og hvor soknet skal plasseres i denne.

⁶⁸ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 73

⁶⁹ Prop. 130 L (2018-2019) s. 52

⁷⁰ Andenæs og Fliflet (2017) s. 357-358 og Fliflet (2014) note 36

⁷¹ Rt. 1984. 473

3.2.2 Ytre organisering

Som vist ovenfor, er det den ytre organiseringen av Den norske kirke som er objektet for lovgiverkompetansen som ligger til Stortinget. Det er også vist at blant annet liturgispørsmål faller utenfor statens kompetanse. Spørsmålet blir følgelig hva som inngår i «ytre organisering».

Etter sin ordlyd tilsier ytre organisering at det er tale om de ytre rammene for et trossamfunn. På den andre siden kan det også innebære organisering i form av en angivelse størrelse- og ordningsforhold mellom ulike organer i et trossamfunn.

Slik det fremgår av Prop. 130 L s. 206 (2018-2019) legges det stor vekt på signaler fra Kirkemøtet som fremkommer av dets vedtak. Det synes således naturlig å se til kirkemøtet for ytterligere bidrag til hva som inngår i ytre organisering.

Kirkemøtet har gjennom sine vedtak pekt på at forholdet mellom hva som er tema for lovregulering og understreket at en kirkelov skal regulere forholdet mellom Den norske kirke og staten.⁷² Derneft har Kirkemøtet trukket fram elementer som er å anse som indrekirkelige forhold, og dermed skal tilfalle trossamfunnet selv å avklare, og følgelig falle utenfor lovgivers myndighet.⁷³ Kirkemøtet fastslår for det første at det ligger til Den norske kirke selv å bestemme over egen lære og liturgi. Deretter følger at oppnevning og valg av kirkelige ledere, samt fastlegge valgordninger og sin organisasjonsstruktur. Til sist nevnes at Den norske kirke skal ha myndighet til å fastsette hvem som skal ha myndighet til å fatte beslutninger i læremessige spørsmål, stilsettinger og arbeidsgiveransvar.⁷⁴

Kirkemøtet trekker på samme sted frem at statens regulering burde omfatte følgende; fastsette de offentligrettslige rammene for trossamfunnene, offentlige tilskuddsrammer og -ordninger for trossamfunn og Den norske kirke. Videre har staten et offentlig ansvar for kulturhistorisk verdifulle og verneverdige kirkebygg, gravferdsforvaltning og ekteskapsinngåelse.

Siden soknet er å anse som et organ innad i Den norske kirke som trossamfunn, faller det innenfor Den norske kirkes organisasjonsstruktur, som er å anse som et indre forhold. Staten skal frastå å regulere disse. Følgelig må regulering av soknet og dets virksomhet ikke settes

⁷² KM 8/07 vedtak Punkt 2 femte avsnitt.

⁷³ KM 8/07 vedtak Punkt 1.1.2

⁷⁴ KM 8/07 vedtak Punkt 1.1.2

under statlig myndighet, men til Den norske kirke selv og da Kirkemøtet. Det er likevel ytret et ønske fra Kirkemøtet om at soknets rettsstilling ikke skulle svekkes av opprettelsen av rettssubjektet Den norske kirke.⁷⁵

3.3 Skranker for Stortingets lovgivningsmyndighet

3.3.1 Legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet følger av Grunnloven § 113. Av bestemmelsen fremgår det at dersom myndighetene skal gjøre inngrep i den enkeltes rettssfære, må de ha grunnlag i lov. Selv om prinsippet nå er grunnlovsfestet er det ikke tvilsomt at prinsippet har rådet i norsk rett i lang tid.⁷⁶

Bestemmelsen oppstiller "den enkelte" som den vernede gruppe. Ordlyden av bestemmelsen tilsier dermed at det er individene i riket som nyter vern av § 113. Legalitetsprinsippet kan påberopes av alle norske statsborgere og utlendinger som oppholder seg i Norge. Videre kan også juridiske personer påberope seg prinsippet.⁷⁷ Dette innebærer altså at upersonlige rettssubjekter, slik som Den norske kirke, er vernet etter Grunnloven § 113.

Kravet til hjemmel i lov innebærer at myndighetene må ha kompetanse etter lov for å gjøre inngrep hos borgerne. I Dok. nr. 16 (2011-2012) følger det videre at kjernen i legalitetsprinsippet er at myndighetene må ha hjemmel i formell lov. Med formell lov menes lover gitt av Stortinget, eller rettsregler som kan utledes av slik formell lovgivning, altså eksempelvis forskrifter gitt med hjemmel formell lov.⁷⁸

Videre er det myndighetenes *inngrep* som må ha hjemmel i lov. Etter forarbeidene framgår det at prinsippet dekker både myndighetenes beslutninger og faktiske handlinger.⁷⁹ Det ikke ethvert vedtak eller handling som omfattes av inngrepsbegrepet. Det må være tale om kvalifiserte forhold som rammer den enkelte for at det skal foreligge et inngrep. Eksempelvis nevnes forbud mot beiterett der det tidligere har vært tillatt og påbud om hvor et barn skal gå på skole som eksempler på slike kvalifiserte forhold.⁸⁰

⁷⁵ KM 10/15 vedtak s. 2

⁷⁶ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 246-247

⁷⁷ Andenæs og Fliflet (2017) s. 275 og Anine Kierulf (2018) note 256C

⁷⁸ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 246

⁷⁹ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 246

⁸⁰ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 247

Legalitetsprinsippet vil følgelig sette grenser for hva staten kan foreta seg overfor Den norske kirke. Staten må ha hjemmel i lov for kunne gjøre inngrep eller regulere forhold i den indre rettssfæren til Den norske kirke.

3.3.2 Prinsippet om tros- og livssynsfrihet

Tros- og livssynsfriheten er vernet i flere internasjonale konvensjoner, men har kanskje sin mest relevante posisjon i EMK art. 9. Artikkelen gir enhver rett til å praktisere sin religion og sin overbevisning, både alene eller i forening med andre. Det at denne friheten er gitt til alle individer innebærer at staten er nødt å respektere retten for alle mennesker som oppholder seg i landet uansett status eller øvrige forutsetninger.⁸¹ EMK art. 9 omfatter også tanke- og samvittighetsfrihet. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen har gjennom sin praksis slått fast at disse frihetene er essensielle i grunnlaget for et demokratisk samfunn.⁸² Videre gir bestemmelsens annet ledd en inngrepshjemmel for myndighetene på følgende vilkår; det må foreligge hjemmel i lov, være nødvendig i et demokratisk samfunn for beskyttelse av offentlig fred, helse eller moral, eller for beskyttelse av andres rettigheter.

Friheten til religionsutøvelse har sin grunnlovsforankring i Grunnloven § 16 første punktum. Etter bestemmelsens ordlyd er det kun religion og religionsutøvelse som er vernet.

Menneskerettighetsutvalget påpekte i 2011-2012 at ordlyden i er stum når det gjelder frihet for tanke, samvittigheten eller andre livssyn enn det religiøse, og innholdet av det å ha "fri religionsutøvelse, samt statens mulighet til å innskrenke friheten.⁸³ Utvalget foreslo på sin side å oppheve daværende foreslåtte (og nåværende) første punktum i Grunnloven § 16, og heller ha en egen bestemmelse om tanke-, samvittighet-, og livssynsfrihet i grunnlovens kapittel om menneskerettigheter.⁸⁴ Forslaget ble imidlertid nedstemt av kontroll- og konstitusjonskomiteen, som mente § 16 gav et godt vern for disse friheter, og understreket videre at den endringen foreslått av utvalget kunne lede til tolkningstvill.⁸⁵ Det er også lagt til grunn i juridisk teori at tros- og livssynsfriheten er omfattet av ordlyden i Grunnloven § 16.⁸⁶

⁸¹ NOU 2013:1 s. 95-96

⁸² Jehovah's witnesses of Moscow and others v. Russia GC, avsnitt 99

⁸³ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 157.

⁸⁴ Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 158-159

⁸⁵ Innst. 186 S (2013-2014) s. 26

⁸⁶ Se blant annet Andenæs og Fliflet (2017) s. 623-624

Grunnloven § 16 oppstiller i seg selv ikke noen inngrepshjemmel for staten å gripe inn i borgernes rett til religionsutøvelse. Dette kan tolkes i retning av at religionsfriheten er absolutt. Det følger imidlertid av Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 153 at "Bestemmelsen må forstås og anvendes i lys av EMK artikkel 9 og SP artikkel 18, som begge tillater nødvendige innskrenkninger i retten til religionsutøvelse."⁸⁷

Det er etter dette klart at tro- og livssynsprinsippet er omfattet av Grunnloven § 16. Spørsmålet videre blir på hvilken måte setter prinsippet grenser for statens lovgivningsmyndighet.

Spørsmålet må ses i sammenheng med tros- og livsfrihetens kollektive dimensjon og retten til selvbestemmelse for individer og religiøse organisasjoner. En må altså se tros- og livssynsprinsippet i sammenheng med organisasjonsfriheten. Organisasjonsfriheten er å anse som et alminnelig rettslig prinsipp i norsk rett. Den er likeledes vernet av EMK art. 11 som er gjort til norsk rett ved inkorporasjon gjennom menneskerettighetsloven, og grunnlovsforankring i Grunnloven § 101.⁸⁸

Den Europeiske menneskerettighetsdomstolen har gjennom sin praksis vist at det er klart at rettighetene etter EMK art. 9 i hovedsak er individuelle rettigheter. Disse har dog kollektive aspekter.⁸⁹ Domstolen har anerkjent at et trossamfunn eller en kirke kan utøve de individuelle rettighetene på vegne av sine medlemmer, og at dette videre innebærer at trossamfunnet skal ha rett til selvbestemmelse og nyte vern mot vilkårlig inngrep fra staten.⁹⁰ I samme avsnitt understreker også Domstolen at dersom den kollektive og organisatoriske perspektivet av rettighetene etter art. 9 ikke var beskyttet, ville de individuelle rettighetene til religionsfrihet blitt svært sårbare.

Dette er også lagt til grunn i norsk rett, da det fremgår av Prop. 55 L (2015-2016) s. 8 og 9 at retten til trosfrihet også innebærer retten til å organisere seg i religiøse sammenslutninger, og at disse må ha kunne utøve sin tro. Med grunnlag i sine medlemmers individuelle trosfrihet,

⁸⁷ Utvalget uttaler seg her om daværende Grunnloven § 2, uttalelsen kan videreføres til nåværende Grunnloven § 16.

⁸⁸ Bratholm mfl. (2014) s. 101 og Menneskerettighetsloven § 2

⁸⁹ Hasan and Chaush v. Bulgaria GC, avsnitt 60 og 62.

⁹⁰ Hasan and Chaush v. Bulgaria GC, avsnitt 62

må Den norske kirke selvstendig sett kunne sette opp rammene for trossamfunnets rituelle liv og trosopplæring.

Etter dette synes det klart at prinsippene om tros- og livssynsfrihet og organisasjonsfriheten sett i sammenheng med hverandre, setter skranker for statens lovgiverkompetanse.

Prinsippene tydeliggjør i de perspektiver som er trukket fram i drøftelsen under kapittel 3.2. Staten skal ikke gripe inn eller regulere indre forhold i Den norske kirke, da dette faller innunder et trossamfunns rett til selvbestemmelse.

3.4 Oppsummering og den rettskildemessige vekten av kirkeloven

Av drøftingen i det foregående, må det være slik at Stortinget fremdeles innehar en viss lovgivningsmyndighet overfor Den norske kirke, selv om Kongens kirkestyre er opphevet. Lovgivningsmyndigheten er imidlertid som vist bundet av legalitetsprinsippet og prinsippet om tros- og livssynsfrihet, sett i sammenheng med organisasjonsfriheten. Da Stortinget er forpliktet til å respektere de rettigheter som følger av de nevnte menneskerettighetene.⁹¹

I forarbeidene til den nye tros- og livssynssamfunnslov legges det til grunn at kirkeloven er forenelig med og ligger innenfor de rammene som trekkes opp av Grunnloven § 16. Det problematiseres på den andre siden at loven legger føringer på hvordan Den norske kirke skal drive sin virksomhet, og dette er egentlig noe som skal være trossamfunnets eget anliggende.⁹²

Kirkeloven skal være en lov som trekker opp rammene, og legge til rette for et aktivt engasjement og mulighet for fornyelse i Den norske kirke, jf. Kirkeloven § 1. Den rettskildemessige vekten av kirkeloven må etter dette sies å være noe svekket etter skillet mellom kirke og stat. Det slik som det fremgår av punktene over, har Stortinget lovgivermyndighet og reguleringsmulighet overfor det nye rettssubjektet på lik linje som for øvrige rettssubjekter i riket. Den norske kirke står imidlertid, som tidligere nevnt, i en særstilling på grunn av det historiske forholdet mellom kirke og stat.

Som vist ovenfor kan det være vanskelig å tegne opp grensen mellom hva som er å anse som indre og ytre forhold. Vurderingen om en står overfor indre eller ytre forhold som sådan, må

⁹¹ Grunnloven § 92

⁹² Prop. 130 L (2018-2019) s. 206

bero på en vurdering om en eventuell reguleringen er egnet til å påvirke den enkeltes religionsutøvelse. Dette må ses i sammenheng med at et trossamfunn utleder utøvelse av religion fra sine medlemmers individuelle rettigheter.

3.5 Kirkemøtets regelmyndighet i kirken

3.5.1 Etter kirkeloven

Kirkemøtets regelmyndighet følger hovedsakelig av kirkeloven § 24. Kirkemøtet er også tillagt myndighet til å fastslå nærmere regler på flere områder i ulike bestemmelser i kirkeloven.⁹³ De regler Kirkemøtet fastsetter i kraft av denne kompetanse vil være bindende for soknene og de kirkelig ansatte.⁹⁴

Kirkemøtet er Den norske kirkes øverste representative organ, jf. kirkeloven § 24 annet ledd, annet punktum. Dette settes i sammenheng med at Kirkemøtet skal fastsette alle gudstjenestelige bøker i kirken, hvilket innebærer at trossamfunnet i sin helhet er bundet av disse.⁹⁵ Videre må det differensieres mellom Kirkemøtets autoritet og kompetanse. På den ene siden er det tale om organets autoritet i kraft av sin posisjon i kirkeordningen, og blant annet det å kunne uttale Kirkens oppfatning i aktuelle samfunnsmessige spørsmål.⁹⁶ Denne autoriteten knytter seg til kirkelig representativitet.⁹⁷ På den andre siden kan det også knyttes rettslig kompetanse til Kirkemøtet, i form av rettslig normgivende kompetanse.⁹⁸ Denne rettslige normgivende kompetansen må antas å kun gjelde internrettslige regler, slik at de følgelig kun får virkning for trossamfunnet.

Deler av oppgavene som ligger til Kirkemøtet i § 24 tredje ledd er uttrykk for organets rettslige kompetanse. Hvordan disse oppgavene får betydning for soknet behandles nærmere i kapittel 5.3 Etter kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav b skal Kirkemøtet fastsette retningsgivende planer og programmer for blant annet kirkelig undervisning, diakoni, kirkemusikk og for økumenisk virksomhet.

⁹³ Blant annet kirkeloven §§ 23 syvende ledd, 2 sjette ledd, 8 tredje ledd.

⁹⁴ Prop. 55 L (2015-2016) s. 17

⁹⁵ Prop. 55 L (2015-2016) s. 17. Innholdet i begrepet «gudstjenestelige bøker» klargjøres nærmere i avhandlingens kapittel 4.4.1.

⁹⁶ Gullaksen (2000) s. 99-100

⁹⁷ Gullaksen (2000) s.100

⁹⁸ Gullaksen (2000) s. 101

Videre ligger det til Kirkemøtet å fastsette regler vedrørende kvalifikasjonskrav og tjenesteordninger for særskilte stillinger innen kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk etter bokstav c. Kompetansen til å gi regler vedrørende kirkens inventar og utstyr følger av bokstav d.

3.5.2 Etter den nye trossamfunnsloven

Som nevnt innledningsvis vil det ikke lenger være lovpålagt å ha visse organer innad i soknet. Etter lovforslaget § 12 er det nå opp til Kirkemøtet å fastsette kirkens grunnlag og lære, og å fastslå hvilke liturgier og gudstjenestelige bøker som skal benyttes i Den norske kirke.

Det blir også fastslått at det er opp til Kirkemøtet å gi nærmere bestemmelser om kirkens organisering, kirkelig inndeling og kirkelige organer, og regler vedrørende valg til disse. Det er altså tale om en omfattende myndighet som kan leses ut av en bestemmelse. Dette er begrunnet i at det ikke ville være formålstjenlig å kategorisere Kirkemøtets myndighet som offentlig- eller privatrettslig, eller hvilket grunnlag myndigheten måtte bygge på i den enkelte sak.⁹⁹ Dette er også for å sikre at rigid lovgivning ikke skal være til hinder for at Den norske kirke skal kunne utvikle sine virkemåter, innenfor de gitte demokratiske og læremessige rammer.

Det harmonerer for øvrig med de standpunkter som vist ovenfor, at det nå er lagt opp til at kirken selv får vedta sin indre organisering. På bakgrunn av sin antatte nye myndighet, vedtok Kirkemøtet i 2019 en ny kirkeordning for Den norske kirke.¹⁰⁰ I sitt vedtak har Kirkemøtet tatt det forbehold at vedtaket kun gjelder dersom, kirkeloven oppheves og den nye trossamfunnsloven gir Kirkemøtet hjemmel til å fatte et vedtak med dette innholdet.¹⁰¹ Dermed blir det nå opp til Kirkemøtet, som fastsetter kirkeordningen, hvilke organer soknet skal bestå av.

3.5.3 Kirkerådet som tolkningsorgan

Kirkerådets sammensetning er mer utfyllende behandlet i kapittel 5.3.1. Kirkerådet velges av Kirkemøtet, blant Kirkemøtets representanter.¹⁰² Kirkerådet er som nevnt å anse som

⁹⁹ Prop. 130 L (2018-2019) s. 228

¹⁰⁰ Sak KM 06/19 vedtak punkt 1

¹⁰¹ Sak KM 06/19 vedtak punkt 2

¹⁰² Regler for valg av Kirkerådet §§ 3-2, 3-3 og 3-4. Sammensetningen følger for øvrig av forskriften § 1-1, men denne bestemmelsen trer ikke i kraft før 27. april 2020, jf. forskriften § 4-4.

utøvende organ for Den norske kirke. Denne rollen utledes av kirkeloven § 25 tredje ledd, hvor det følger at Kirkerådet leder kirkens arbeid på nasjonalt nivå. Videre innehar Kirkerådet en saksforberedende og iverksettende funksjon for Kirkemøtet, jf. kirkeloven § 25 annet ledd. Spørsmålet er om Kirkerådet har en tolkningsfunksjon for Kirkemøtet.

I ordlyden tilknyttet Kirkerådet som iverksettende funksjon, åpnes det for en tolkning som tilsier at Kirkerådet skal ha en tolkningsfunksjon for Kirkemøtet. Det synes rimelig å anta at en må tolke et vedtak og regler for å kunne iverksette dem. Lovens forarbeider bidrar ikke til klargjøring av innholdet i Kirkerådets iverksettende funksjon.

Kirkerådet har selv sagt at de har en tolkningsfunksjon for Kirkemøtets forskrifter og regler.¹⁰³ Dette er et dokument Kirkerådet selv har utformet, og kan ikke gis avgjørende vekt for spørsmålet. I mangel av tydeligere rettskilder blir den følgende argumentasjonen gjort på et noe fritt grunnlag.

Det kan argumenteres med at siden Kirkerådet velges av og blant Kirkemøtets representanter. Dermed kan organet anses å ha en demokratisk legitimitet som kan underbygge at organet har en slik tolkningskompetanse. Sett i sammenheng med at iverksettelse av vedtak fordrer en tolkningskompetanse, må det kunne sies at Kirkerådet har en slik funksjon.

4 Soknet i kirkeordningene

4.1 Innledning

Dette kapitlet skal ta for seg de to regelsettene som følger av henholdsvis kirkeloven og kirkeordningen Kirkemøtet har vedtatt. Bakgrunnen for dette er å klargjøre hvordan soknets interne styring er regulert og hvilke organer som kan identifiseres med soknet i de regelsettene. Disse ulike organene binder enheten soknet med sine vedtak. Det skal også undersøkes i hvilken grad organene kan instruere og binde hverandres avgjørelsesmyndighet.

Etter kirkeloven, som er uttrykk for gjeldende rett, er soknet lovpålagt å ha en viss inndeling. Soknet er pliktig å ha henholdsvis et menighetsråd, menighetsmøte og kirkelig fellesråd. Etter

¹⁰³ Valghåndbok (2019) s. 159

den nye trossamfunnsloven legges det imidlertid opp til at Kirkemøtet vedtar hvilke organer soknet skal ha utover menighetsrådet.

4.2 Menighetsrådet

4.2.1 Grunnlag og sammensetning

Kirkeloven § 5 lovfester at det skal være menighetsråd i alle sokn. Videre fastslår bestemmelsen at det som hovedregel er menighetsrådet som treffer avgjørelser og opptrer på vegne av soknet. Denne myndigheten kan imidlertid legges til et annet organ i medhold av lov. Menighetsrådets ansvarsområde og myndighet blir følgelig negativt avgrenset.

Bestemmelsen ordlyd tilsier at menighetsrådet innehar et stort myndighetsområde på vegne av soknet, og at det skal ha en sentral posisjon i forvaltningen av soknets interesser. Denne tolkningen understøttes av lovens forarbeider, hvor det legges til grunn at menighetsrådet skal være soknets sentrale forvaltnings- og styringsorgan.¹⁰⁴

Sammensetningen av menighetsråd følger kirkeloven § 6, og skal bestå av 4, 6, 8, eller 10 medlemmer som velges etter flertall- eller forholdsvalg for 4 år etter de valgeregler som er fastsatt av Kirkemøtet, og som hovedregel soknepresten. Kommunen skal også velge et medlem, med varamedlem, til menighetsrådet i kommuner med kun ett sokn. Dette valgte medlemmet tiltrer rådet når det behandler saker som i utgangspunktet tilligger kirkelig fellesråds virkeområde. Det medlem som oppnevnes av kommunen må være medlem av Den norske kirke.¹⁰⁵

Biskopen kan etter bestemmelsens femte ledd bestemme at en annen prest skal være medlem av rådet i stedet for soknepresten. Det ligger også til biskopen å bestemme varaordninger for prestene i menighetsrådet.

Menighetsrådet, i likhet med andre kirkelige møter og organer, utføre sitt arbeid i lojalitet mot den evangelisk-lutherske lære, jf. kirkeloven § 28. Dette synes naturlig med tanke på lovens formål og Den norske kirkes egen identitetserklæring, selv om det eksplisitt følger av § 28.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 21 og NOU 1989: 7 s. 107

¹⁰⁵ Hjorthaug note 34, se også kirkeloven § 29.

¹⁰⁶ Kirkeloven § 1 og Sak KM 11/04 vedtak punkt 2

Etter ordlyden synes det klart at lojalitetsplikten knytter seg til virksomheten i rådet og dets vedtak.

Kirkeloven § 8 gir overordnede regler for hvordan menighetsrådet kan ordne sin virksomhet. Det bestemmes at menighetsrådet kan gi rådsleder eller et arbeidsutvalg, bestående av rådsleder og minst to rådsmedlemmer, fullmakt til å kunne fatte avgjørelse i saker som egentlig skulle vært avgjort av rådet. Det er etter ordlyden tale om en kan-bestemmelse, noe som følgelig betyr at menighetsrådet selv må ta stilling til om en slik ordning er noe vedkommende råd synes er hensiktsmessig. Etter kirkeloven § 8 tredje ledd gis det nærmere regler om menighetsrådets virksomhet av Kirkemøtet.¹⁰⁷

4.2.2 Menighetsrådets oppgaver og ansvarsområder

Som nevnt ovenfor, ligger det til menighetsrådet å treffe avgjørelser i saker på vegne av soknet, såfremt myndigheten ikke er lagt til et annet organ. Kirkeloven § 9 oppstiller videre oppgaver som er eksplisitt lagt til menighetsrådet. I første ledd legges det til grunn at menighetsrådet skal rette sin oppmerksomhet mot det som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige livet i soknet, herunder trekkes det fram som særlig viktig at Guds ord blir rikelig forkynt. Videre følger det at den lokale kirken skal være tilstede gjennom medlemmenes liv, fra dåpsopplæring til sjelesorg og død. Hvilket underbygger at Den norske kirke skal være en folkekirke som er tilstede for sine medlemmer på det lokale plan.¹⁰⁸

Et av menighetsrådets ansvarsområder knytter seg til innarbeidelse og utvikling av kirkelig undervisning, kirkemusikk og diakoni i soknet etter § 9 annet ledd. Dette må innebære at menighetsrådet skal ivareta påse at dette blir gjort i kraft av sin posisjon. Et annet aspekt ved dette er at disse oppgaver kan anses som et samhandlingsrom med menighetspresten.¹⁰⁹ Oppgavene lagt til menighetsrådet og de som er lagt til presten må ikke sammenblandes.

Videre ligger det til menighetsrådets myndighet å avgjøre om det skal tas offer eller foretas innsamling i kirken, og forvalter de innkomne midler, med mindre annet er fastsatt, jf. § 9 tredje ledd. «I kirken» kan knytte seg til generelt til kirken eller i kirkerommet. Dersom det skulle være tale om innsamling i kirkerommet under kirkelige handlinger i form av takkoffer, begrenses menighetsrådets myndighet noen grad. Det er kun anledning å ta opp offer dersom

¹⁰⁷ FOR-1996-11-15-1452

¹⁰⁸ Sak KM 11/04 Punkt 26

¹⁰⁹ Tjenesteordning for menighetsprester blant annet § 2 d

gjeldende liturgi åpner for det, det er likevel opp til menighetsrådet å vedta hva de innsamlede midler skal gå til.¹¹⁰

Ordlyden i bestemmelsen åpner for at denne beslutningsmyndigheten er absolutt. Myndigheten begrenses imidlertid av at «med mindre annet er fastsatt» er inntatt i ordlyden.

Bestemmelsen er taus vedrørende hva som inngår i «annet er fastsatt». Det antas at en slik begrensning innebærer at annet må være fastsatt i lov eller gjennom andre positivrettslige kilder. Støtte for denne tolkning kan finnes i det nevnte vedrørende opptak av takkofring, og i kirkeloven § 5 der det fremgår eksplisitt at menighetsrådet fatter avgjørelser for soknet, såfremt myndigheten ikke etter loven er lagt til et annet organ.

Menighetsrådet skal forberede og gi innstilling til vedtak i alle saker som legges fram for menighetsmøtet, jf. kirkeloven § 10, jf. § 9 sjettedde ledd. Overfor menighetsmøtet, skal menighetsrådet også gi en orientering om det kristelige arbeidet som foregår i soknet, jf. § 9 sjuende ledd. Dette behandles i punkt 4.2.3.

Slik det følger av kirkeloven § 9 tredje ledd tredje punktum, har menighetsrådet anledning til å opprette stillinger, men disse må godkjennes av kirkelig fellesråd. Ordlyden tilsier at menighetsrådet står fritt til å opprette stillinger, så fremt de godkjennes.

Av forarbeidene til loven fremgår det at stillingsopprettelsen menighetsrådet kan foreta skal gå over deres budsjett, og at i godkjennelsesprosessen skal kirkelige fellesråd blant annet legge vekt på om menighetsrådet har økonomisk evne til å bære lønnsutgifter som vil følge den nye stillingen.¹¹¹

Bestemmelsen viser noe av samspillet mellom menighetsrådet og kirkelig fellesråd. Ved vedtakelsen av kirkeloven var det en diskusjon om å ikke ta inn vilkåret om godkjenning fra fellesrådet. Det ble vist til at opprettelse av stillinger er vedtak som kan være svært utgiftskrevende og ha store konsekvenser. Det ble lagt avgjørende vekt på at ved å ha dette godkjenningvilkåret, da det ville ivareta behovet for trygghet i ansettelser, og at vilkåret

¹¹⁰ Hjorthaug (2017) note 45 og Valghåndbok (2019) s. 133

¹¹¹ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 54

kunne sikre større faglig kyndighet, profesjonalitet og stabilitet i utøvelsen av den kirkelige arbeidsgivermyndigheten.¹¹²

Menighetsrådet skal også etter kirkeloven § 9 fjerde ledd medvirke ved tilsetninger i kirkelige stillinger etter de regler som gjelder til enhver tid. Etter sin ordlyd legges det opp til at menighetsrådet skal involveres i enhver tilsetting. Videre må «regler som gjelder til enhver tid» forstås som regler som har sitt utspring i lov.

Etter lovens forarbeider innebærer medvirkning fra menighetsrådet en uttalelse om vedkommende stilling.¹¹³ På samme sted vises det hvor medvirkningen er hjemlet utfra hvilket organ som skal foreta tilsettingen, hvilket kan trekkes i den retning at «gjeldende regler» innebærer positivrettslige reguleringer.

4.2.3 Menighetsrådet i Kirkemøtets vedtak

Menighetsrådets sammensetning og regulering følger av Kirkemøtets kirkeordning §§ 9 til 12.¹¹⁴ Den nye ordningen viderefører i stor grad gjeldende rett; de endringer som forekommer knytter seg i hovedsak til vilkår for uttreden av rådet, hvilket det er avgrenset mot i denne oppgaven. Hvilket vil innebære at de drøftelser og redegjørelser som er gjort ovenfor videreføres i den kommende kirkeordningen.

4.3 Kirkelig fellesråd

4.3.1 Sammensetningen av kirkelig fellesråd

Både menighetsrådet og kirkelig fellesråd er organer som er tillagt direkte styringsmyndighet på vegne av soknet som enhet. Det er tale om to likestilte organer med ulike lovpålagte oppgaver.¹¹⁵ Etter kirkeloven § 5 første ledd skal det være et kirkelig fellesråd i kommuner med flere sokn. Dersom det kun er et sokn i den aktuelle kommune, skal de oppgaver og ansvar som ligger til kirkelig fellesråd utføres og ivaretas av soknets menighetsråd, jf. kirkeloven § 5 annet ledd annet punktum. Kirkelig fellesråd er et forvaltende organ som skal ivareta administrative og økonomiske oppgaver på vegne av soknene. Organets myndighet er

¹¹² Ot. prp nr. 64 (1994-1995) s. 22

¹¹³ Ot. prp nr. 64 (1994-1995) s. 54

¹¹⁴ KM 06/19 vedtak punkt 1 §§ 8 til 12

¹¹⁵ NOU 2006: 2 s. 52

positivt avgrenset i bestemmelsen, da det står at dets avgjørelsesmyndighet må følge av lov, eller være fastsatt i medhold av lov.

Et av de første oppdragene som ligger til et menighetsråd, er konstituering og valg av medlemmer til kirkelig fellesråd.¹¹⁶ Slik det følger av kirkeloven § 12 bokstav a til c skal kirkelig fellesråd for det første bestå to menighetsrådsmedlemmer fra hvert menighetsråd i kommunen, direkte valgt av det enkelte menighetsråd. For det andre det være en representant valgt av kommunen. Et viktig hensyn bak oppnevningen av en representant til kirkelig fellesråd gjort av kommunen, er behovet for samarbeid og samordning mellom fellesrådet og kommunen.¹¹⁷ Til sist skal det sitte en prost eller annen prest valgt av biskopen i kirkelig fellesråd. Her skal det også nevnes at dersom prest er valgt inn fra et menighetsråd, kan biskopen unnlate oppnevning til rådet.

At menighetsrådet som hovedregel skal oppnevne to medlemmer til fellesrådet, er for det første et utslag av representasjonsprinsippet, og for det andre og at fellesrådet vil ha omfattende forvaltningsmyndighet på vegne av soknene.¹¹⁸ Hvert menighetsråd skal dermed har muligheten til å bidra i arbeidet i kirkelig fellesråd. Arbeidet kan også ha innvirkning på menighetsrådet, noe som tilsier en representasjonsbasert valgordning til rådet.

Vilkåret for å kunne bli valgt av menighetsrådet til fellesrådet, er at man er menighetsrådsmedlem. Ordlyden tilsier at man må være valgt inn som fast medlem av menighetsrådet for å kunne være valgbar til fellesrådet, varamedlemmer faller følgelig utenfor. Slik det følger av lovens forarbeider, legges det opp til at det kun er faste medlemmer av menighetsrådet som er valgbare.¹¹⁹

Kirkerådet har videre gitt ut et rundskriv vedrørende valg til kirkelig fellesråd.¹²⁰ Av skrivet fremgår det uttrykkelig i punkt 1.4 at medlemmene av kirkelig fellesråd må være faste medlemmer av menighetsrådet.

Et hensyn bak at det kun er faste medlemmer som kan velges er at det kan begrunnes i samhandling mellom organene. Med tanke på at de faste medlemmene i menighetsrådet har

¹¹⁶ Valghåndbok (2019) s. 54, jf. Kirkeloven § 12 første ledd bokstav a

¹¹⁷ Hjorthaug (2017) note 53 og NOU 1989: 7 s. 124

¹¹⁸ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 54 og 22

¹¹⁹ NOU 1989: 7 s. 124 og Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 21-22

¹²⁰ Rundskriv nr. 1 – 2019

møteplikt etter kirkeloven § 30, de vil ha kanskje ha bedre forutsetninger for å ivareta samordningen mellom organene. Videre kan det argumenteres at demokratihensyn tilsier at det er de faste medlemmer som kan velges, da det er disse som har fått tillit fra soknets medlemmer til å styre soknets virksomhet.

På den andre siden kan lovens system tilsi at «menighetsrådsmedlem» etter sin ordlyd også omfatte varamedlemmer. Slik det fremgår av kirkeloven § 7 tredje, angående uttreden av menighetsråd, kan menighetsrådet vedta å suspendere et rådsmedlem, dersom det er reist tiltale mot vedkommende for straffbare forhold som nevnt i bestemmelsen, og disse forhold knytter seg til utøvelse av et verv eller tjeneste for menighetsrådet eller kirkelig fellesråd. Da det kan oppfattes betenkelig at det ikke skal være mulig å suspendere et varamedlem fra sitt verv som vara, dersom vedkommende siktes og dømmes for brudd på straffeloven som nevnt i bestemmelsen. For denne bestemmelsens vedkommende, må menighetsrådsmedlem forstås som både faste og varamedlemmer i menighetsrådet. Denne forståelse kan imidlertid ikke overføres til kirkelovens øvrige bestemmelser.

Etter dette synes det riktige å bli at menighetsrådet er begrenset til å velge mellom sine faste medlemmer ved valg av representanter til kirkelig fellesråd. Sammensetningen av kirkelig fellesråd etter kirkeloven § 12 blir følgelig to representanter, valgt blant de faste medlemmene, fra hvert menighetsråd i kommunen. En representant valgt av kommunen og en geistlig representant, enten oppnevnt av biskop eller ivaretatt gjennom de valgte representanter fra menighetsrådene.

Dersom det likevel skulle vært gjort en feil ved valget av representanter fra menighetsrådet, vil det etter dette være tale om et vedtak med ulovlig innhold, og følgelig være tale om et ugyldig vedtak. Videre vil konsekvensene være at fellesrådet ikke er riktig sammensatt, og vil ikke kunne konstituere seg. Som vist tidligere er ikke Den norske kirke organisert som en hierarkisk oppbygd organisasjon, hvor organene er i et alminnelig over- og underordnet forhold til hverandre.¹²¹

Kirkeloven § 38 fastslår at forvaltningsloven skal gjelde for den virksomhet som utføres av et lovbestemt kirkelig organ. Av forvaltningsloven § 35 første ledd bokstav c framgår det et forvaltningsorgan uten at det er påklaget, kan omgjøre sitt eget vedtak dersom det må anses

¹²¹ Prop. 55 L (2015-2016) s. 9 og Aarflot (2017) s. 202

som ugyldig. Spørsmålet blir videre om menighetsrådet i dette tilfellet er pliktig å omgjøre sitt vedtak.

Ordlyden i forvaltningsloven § 35 tredje ledd bokstav c tilsier at det ikke er tale om noen plikt for et forvaltningsorgan, i dette tilfellet menighetsrådet, å omgjøre sitt vedtak da det er tale om en «kan»-regel. Det samme legges til grunn i forarbeidene, da det sies at bestemmelsen kun hjemler en rettingsadgang og ikke en plikt til å rette opp eventuelle feil. En eventuell plikt til å rette feil og konsekvensen av at et vedtak blir fastslått å være ugyldig, må avgjøres på bakgrunn av alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper.¹²²

I juridisk teori er det lagt også lagt til grunn at bestemmelsen ikke pålegger forvaltningen noen omgjøringsplikt.¹²³ Videre underbygges det som fremgår av forarbeidene, da det pekes på at dersom forvaltningen blir klar over en slik feil ved sitt vedtak, vil organet rette på vedtaket i tråd med alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper om forsvarlig saksbehandling og rettmessig forvaltning. På den andre siden kan det imidlertid argumenteres med at dersom partene har med tillit rettet seg etter vedtaket, og det har gått lang tid, kan forvaltningsorganet legge til grunn at vedtaket ikke lenger kan anses som ugyldig.¹²⁴ Omgjøringen av et vedtak etter forvaltningsloven § 35 tredje ledd bokstav c må altså bero på en konkret vurdering, hvor forvaltningsorganet veier hensynet til de nevnte forvaltningsrettslige prinsipper mot hensynet til de berørte parter.

For det vedkommende at et menighetsråd har oppnevnt et varamedlem til kirkelig fellestråd, blir det opp til menighetsrådet å fastslå om vedtaket er å anse som ugyldig. Da det er tale om en materiell mangel ved vedtaket, må en kunne anta at menighetsrådet vil rette opp i vedtaket. Det kan likevel tenkes at dersom en ikke skulle være klar over reglene, og det har gått lang tid, så vil varaen likevel tenkes å kunne fortsette som medlem av kirkelig fellestråd.

4.3.2 Kirkelig fellestråds oppgaver og ansvarsområder

Kirkelig fellestråd er et forvaltende organ som skal ivareta administrative og økonomiske oppgaver på vegne av soknene.¹²⁵ Organets myndighet er positivt avgrenset etter kirkeloven § 5, da det fremgår at dets avgjørelsesmyndighet må følge av lov, eller være fastsatt i medhold

¹²² Ot. prp. nr. 3 (1959-1960) s. 98

¹²³ Bernt og Rasmussen (2010) s. 329.

¹²⁴ Bernt og Rasmussen (2010) s. 329

¹²⁵ Kirkeloven § 14 første ledd

av lov. Kirkelig fellesråd lovpålagte oppgaver følger av kirkeloven § 14. Dette er tale om omfattende oppgaver som soknene er pålagt å samarbeide om. Da disse er blitt lagt til fellesrådene, begrenses forvaltningsmyndigheten til menighetsrådene.¹²⁶

Organet skal utarbeide planer og mål for den kirkelige virksomhet i kommunen, og ivareta soknenes interesser i forhold til kommunen. Etter bestemmelsens annet ledd har fellesrådet for det første ansvar for bygging, drift og vedlikehold av kirker og gravplassforvaltning. Disse oppgavene utfører fellesrådet på vegne av det offentlige, som tidligere lå til kommunen.¹²⁷

Videre ligger det til fellesrådet å opprette og legge ned stillinger som lønnes over fellesrådets budsjett. Dernest skal fellesrådet anskaffe og drifte menighets- og prestekontor. Deretter følger at fellesrådet skal forestå administrativ hjelp for prosten forutsatt at staten yter tilskudd for dette. Til sist nevnes at fellesrådet også skal anskaffe lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæringen.¹²⁸

Tredje ledd lovfester at kirkelig fellesråd har arbeidsgiveransvaret for alle tilsatte som lønnes over fellesrådets budsjett. Det fastslås videre at fellesrådet skal innhente uttalelse fra det berørte menighetsråd før noen tilsettes. Fellesrådet kan også delegere deler av sin myndighet som knytter seg til tilsetting og arbeidsgiverfunksjoner til menighetsrådene. Bestemmelsens fjerde ledd tydeliggjør fellesrådets forvaltningsrolle, da det uttrykkelig fremgår at organet skal forvalte inntekter og formue knyttet til kirker og kirkefond, midler som utredes av kommunen og de midler menighetsrådene stiller til fellesrådets disposisjon.

Det ligger for øvrig til kirkelig fellesråd å utarbeide et budsjettforslag som danner grunnlaget for kommunens finansiering av den lokale kirke, jf. kirkeloven § 15 første ledd. Siden ordlyden sier at det er tale om et forslag, må det innebære at kommunen ikke er bundet av dette forslaget. Kommunen er imidlertid pliktig å sikre at de midler som soknet skal ha sikrer de forhold nevnt i kirkeloven § 15 tredje ledd.

Etter kirkeloven § 14 femte ledd kan menighetsrådet etter avtale overlate oppgaver til kirkelig fellesråd. Fellesrådets oppgaver kan med dette bli utvidet, og er følgelig ikke uttømmende oppregnet i bestemmelsens første ledd. Av forarbeidene fremgår det at bestemmelsen har en

¹²⁶ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 55

¹²⁷ NOU 2013: 1 s. 43

¹²⁸ Kirkeloven § 14 bokstav c til g

slik avtalemulighet på bakgrunn av at fellesrådene ofte hadde bred kompetanse, og følgelig en samordningskapasitet som kan gi positive utslag for menighetsrådene.¹²⁹

Siden slike oppgaver overlates ved avtale, kan det tenkes at menighetsrådet her får en utvidet adgang til å instruere kirkelig fellesråd. Dette er imidlertid ikke tilfellet, da bestemmelsen ikke gir menighetsrådet en utvidet instruksjonshjemmel overfor kirkelig fellesråd. I forlengelse av dette kan det dog nok knyttes visse vilkår eller begrensninger til utførelsen av oppgaven i forbindelse med avtaleinngåelsen.¹³⁰ Det kan tenkes at menighetsrådet blir bundet av vedtak og resultater av fellesrådets utførelser av de oppgaver som legges til det.

Når det kommer til kirkelig fellesråds instruksjons- og bindingsmyndighet overfor menighetsrådet synes det å være slik at fellesrådet ikke kan binde menighetsrådet, utover sine lovpålagte oppgaver som de utfører på vegne av soknet.¹³¹ Kirkelig fellesråd har særskilt rettslig kompetanse på visse områder, som vist ovenfor og binder følgelig soknene i kommunen gjennom sine oppgaver.

Som vist tidligere er det ikke tale om noe hierarki mellom organene i soknet. Dette innebærer at kirkelig fellesråd ikke har myndighet til å instruere soknets øvrige organer utover det som følger av lov. Videre må det også bety at fellesrådet ikke kan overprøve menighetsrådenes vedtak.¹³²

4.3.3 Kirkelig fellesråd i Kirkemøtets vedtak

Kirkelig fellesråd vil reguleres i §§ 15 til 17 i Kirkemøtets vedtak til ny kirkeordning. Slik som for menighetsrådet, videreføres i aller høyeste grad dagens ordning som følger av kirkeloven. Det har imidlertid blitt foretatt en ordlydsendring i fellesrådenes sammensetning, vedrørende kommunal oppnevning av en representant til fellesrådet. Denne regelen er blitt endret fra at kommunen «skal» til kommunen «kan» velge en representant.

Denne endringen er blitt gjort som følge av at Kirkemøtet ikke kan sies å ha myndighet til å fastsette regler som pålegger kommunen plikter, i dette tilfellet plikt til oppnevning til kirkelig fellesråd.¹³³ I lovforslaget til ny trossamfunnslov legges det opp til fortsatt kommunal

¹²⁹ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 55

¹³⁰ Hjorthaug (2017) note 64

¹³¹ NOU 1989: 7 s. 109

¹³² NOU 1989: 7 s. 109

¹³³ KM 06/19 saksfremlegg s. 39

finansiering i forhold til Den norske kirkes lokale virksomhet, da i tilknytning til soknet.¹³⁴ Dersom dette opprettholdes, synes det naturlig at kommunen vil bruke sin mulighet til å oppnevne noen, for å ivareta kommunens interesser i kirkelig fellesråd og den lokale kirke.

I utredningen til KM sak 06/19 understrekes det at fra kirkens synspunkt fremdeles vil være tale om en «skal-regel», da det ligger en forventning om at kommunen oppnevner et medlem til fellesrådet.¹³⁵ Videre pekes det på at den kommunale representanten vil regnes som et kirkelig ombud etter Kirkemøtets kirkeordning § 40, og denne representanten skal etter samme bestemmelse som hovedregel være medlem av Den norske kirke.

4.4 Menighetsmøtet

4.4.1 Slik det følger av Kirkeloven

Menighetsmøtet ble opprettet i 1873. Hovedformålet og begrunnelsen bak opprettelsen av et slikt organ, var at soknets medlemmer som helhet skulle ha mulighet til å uttale seg om saker som anses for viktige vedkommende sokn.¹³⁶ Menighetsmøtet er først og fremst et rådgivende organ, og står således ikke i noe overordnet forhold til menighetsrådet. Det innehar dog beslutningsmyndighet på noen avgrensede områder, som drøftelsen nedenfor vil ta for seg.¹³⁷

Etter kirkeloven § 10 fremgår det at menighetsmøtet består av de stemmeberettigede i soknet.¹³⁸ Biskop, prost og sokneprest kan delta i møtet, men har kun stemmerett så fremt de er stemmeberettiget etter kirkeloven § 4. Det er i utgangspunktet menighetsrådet som kaller inn til menighetsmøte så ofte som det er pålagt eller flere ganger dette anses hensiktsmessig. Videre kan det kalles inn dersom minst 20 av soknets medlemmer krever det.

Slik det følger av kirkeloven § 11 ligger det hovedsakelig til menighetsmøtets myndighet å avgjøre saker om innføring av gudstjenestelige bøker i kirken, og andre saker som er overlatt til menighetsmøtet av Kirkemøtet. Med «gudstjenestelige bøker» forstås det salmebøker, liturgier for gudstjenester og kirkelige handlinger som er fastsatt av Kirkemøtet. Begrepet knytter seg også til liturgisk musikk og tekstbøker for kirken.¹³⁹ Således blir menighetsmøtets

¹³⁴ Lovforslag til ny tros- og livssynssamfunnslov § 14

¹³⁵ KM 06/19 saksfremlegg s. 43

¹³⁶ Valghåndbok (2019) s. 50

¹³⁷ NOU 1989: 7 s. 109

¹³⁸ Se kirkeloven § 4

¹³⁹ Prop. 71 L (2011-2012) s. 40

myndighet begrenset, og kan ikke av eget tiltak beslutte å ta inn liturgier som ikke er godkjent av Kirkemøtet.¹⁴⁰ Bestemmelsen kan ikke tolkes antitetisk, og følgelig gi menighetsmøtet hjemmel til å nekte å ta inn liturgier som Kirkemøtet har vedtatt at skal gjelde for Den norske kirke i sin helhet.¹⁴¹

Menighetsmøtet skal orienteres om det kristelige arbeidet i soknet. Denne orienteringen er det menighetsrådet som skal gjøre, etter kirkeloven § 9 sjuende ledd. Det «kristelige arbeidet» tilsier at det er tale om det som knytter seg til arbeidet i soknets virksomhet. Dette må også sees i sammenheng med § 9 annet ledd, hvor menighetsrådets ansvar for ivaretagelse og utvikling av kirkelig undervisning, kirkemusikk og diakoni fremgår.

Videre skal menighetsmøtet gis anledning til å uttale seg om oppføring eller nedlegging av kirke, og dersom det er tale om å dele, slå sammen eller utføre andre endringer ved soknegrensene. Uttalelsen skal innhentes før vedkommende myndige organ treffer vedtak med slikt innhold.

Menighetsmøtets uttalelsesrett utvides imidlertid av § 11 tredje ledd, hvor det fremgår at menighetsmøtet skal gi uttalelse når kirkelig myndighet ber om det, eller organet selv ønsker å uttale seg.

I henhold til kirkeloven § 9 sjette ledd, er det opp til menighetsrådet å forberede og gi forslag til vedtak i alle saker som legges fram for menighetsmøtet, eller saker som tas opp av menighetsrådet selv. Som nevnt innledningsvis i dette punktet, er det ikke slik at menighetsmøtet står i et generelt overordnet forhold til menighetsrådet. Kirkemøtet har i kirkeloven § 10 tredje ledd kompetanse til å fastsette regler om menighetsmøtets virksomhet.

Etter sin ordlyd tilsier § 9 sjette ledd at menighetsmøtet både kan treffe vedtak etter det som er lagt fram av menighetsrådet, og i saker som vedkommende menighetsmøte selv tar opp på selve møtet. Kirkemøtet har imidlertid fastsatt at menighetsmøtet ikke kan fatte vedtak i saker som ikke er forberedt av menighetsrådet, og at personalsaker ikke kan tas opp på menighetsmøtet.¹⁴² Det oppstår følgelig motstrid i denne ordningen mellom det som fremgår av kirkeloven og kirkemøtets instruks. Spørsmålet blir da hvilke regler som skal følges.

¹⁴⁰ Prop. 55 L (2015-2016) s. 54

¹⁴¹ Hjorthaug (2017) note 50 og Liturgi-dommen

¹⁴² Formene for menighetsmøtets virksomhet § 4

Tidligere i oppgaven ble det lagt til grunn at det er opp til Kirkemøtet å regulere den indre organiseringen av Den norske kirke, og således må reglene gitt av Kirkemøtet gå foran kirkeloven. Dette vil innebære at det som det tas opp saker av menighetsmøtet selv, må disse tilbake til menighetsrådet for behandling og forberedelser før det kan fattes vedtak i saken.

Dette harmonerer for øvrig også med forskriftens øvrige bestemmelser § 1 som omhandler hvordan menighetsrådet skal kalle inn til menighetsmøte. Med det tidsrom som er satt som minstefrist for innkalling, kan innebære at det lagt inn at menighetens medlemmer skal kunne melde inn saker på forhånd, slik at menighetsrådet kan behandle disse før menighetsmøtet.

Menighetsmøtet er altså å anse som et rådgivende organ for menighetsrådet, hvor menighetens medlemmer og stemmeberettigede, skal diskutere saker forberedt av menighetsrådet og fatte vedtak i sakene. Det kan imidlertid stilles spørsmål om hvorvidt menighetsmøtets vedtak er bindende for menighetsrådet

Det at det er snakk om et rådgivende organ tilsier at det ikke tale om at dets vedtak er direkte bindende for menighetsrådet, men heller som retningsgivende og argumenter menighetsrådet kan ta med i sin videre virksomhet. Menighetsmøtets uttalelser og vedtak vil være uttrykk for menighetens meninger. Det følger av lovens forarbeider at dersom det kommer klare og tydelige signaler fra et menighetsmøte, vil nok disse bli tillagt betydelig vekt av menighetsrådet.¹⁴³ Hvilket gjør at det kan argumenteres med at menighetsrådet vil anse seg bundet av vedtak i saker som ikke eksplisitt følger av lov.

Det må imidlertid presiseres her at vedtak knyttet til oppgaver som etter loven ligger til menighetsmøtets avgjørelse, kan ikke menighetsrådet overprøve eller omgjøre vedtak gjort av menighetsmøtet.¹⁴⁴ Disse oppgaver knytter seg som vist til avgjørelse om inntak av liturgier og andre spørsmål som er lagt til menighetsmøtet å avgjøre. Det vil følgelig være nødvendig å vurdere hvilket det vedtak det er tale om, for å fastslå hvorvidt menighetsmøtets vedtak er bindende og utgjør således en instruks overfor menighetsrådet.

¹⁴³ NOU 1989: 7 s. 122

¹⁴⁴ NOU 1989: 7 s. 107

4.4.2 Menighetsmøtet i Kirkemøtets vedtak

Menighetsmøtet er regulert i den nye kirkeordningens §§ 13 og 14. Ordlyden av kirkeordningen § 13 tilsvarer den i kirkeloven § 10. Det foreligger ingen realitetsendringer mellom kirkeordningene på dette punktet.

Kirkemøtets kirkeordning § 14 tilsvarer imidlertid ikke kirkeloven § 11 på samme måte. Det er blitt foretatt en ordlydsendring i første ledd, slik at det nå lyder «Menighetsmøtet avgjør saker om innføring av gudstjenstlige bøker i kirken *når* Kirkemøtet har overlatt spørsmålet til menighetsmøtets avgjørelse» (min kursivering). Flere av høringsinstansene mener at dette innebærer en innsnevring av menighetsmøtets myndighet.¹⁴⁵

Dette er dog ikke tilfellet. Kirkemøtet har kun foretatt en presisering av ordlyden, og det er ikke tale om noen realitetsendring hva gjelder menighetsmøtets myndighet.¹⁴⁶ Som vist i punkt 4.2.3 gir ikke ordningen etter kirkeloven menighetsmøtet hjemmel til å unnlate å ta inn liturgier godkjent av Kirkemøtet. Menighetsmøtet har kun myndighet til å velge mellom alternative liturgier, dersom alternativer forelå. Dette videreføres i den nye kirkeordningen.

Dermed foreligger det ingen realitetsendringer vedrørende menighetsmøtet, og de diskusjoner og redegjørelser som er gjort ovenfor kan legges til grunn også i nye kirkeordningen.

4.5 Soknepresten

Soknepresten er fast medlem av menighetsrådet, jf. kirkeloven § 6. Det kan følgelig stilles spørsmål om i hvilken grad soknepresten kan identifiseres med soknet.

Det fremgår av kirkeloven § 31 at alle som skal tilsettes som prest eller ordineres til prestetjeneste må inneha de kvalifikasjoner som fastsettes av Kirkemøtet. Videre skal all prestetjeneste organiseres på en slik måte at prester kan utøve sin tjeneste i samsvar med ordinasjonens forutsetninger og forpliktelser.¹⁴⁷ Av bestemmelsens siste ledd følger det at det er opp til Kirkemøte å fastsette tjenesteordninger for prester, proster og biskoper.

Tjenesteordninger innebærer generelle bestemmelser om rettigheter og plikter som ligger til

¹⁴⁵ Sak KM 06/19 saksfremlegg s. 45 flg.

¹⁴⁶ Sak KM 06/19 saksfremlegg s. 47

¹⁴⁷ Mendelsohn (2018)

en stilling, denne bil både presten som arbeidstaker og Den norske kirke som arbeidsgiver være bundet av.¹⁴⁸

Kirkemøtet har med hjemmel i kirkeloven § 31 fjerde ledd gitt forskrift om tjenesteordning for menighetsprester.¹⁴⁹ Slik det følger av forskriften § 1 gjelder den for alle menighetsprester som er tilsatt av bispedømmerådet, og for øvrige ordinerte prester så langt den passer. «Menighetsprest» defineres til være sokneprest, prostiprest og kapellan, hvilket må innebære at der forskriften kun taler om «presten» siktes det til de oppregnede arbeidstitler.

Etter forskriftens § 2 er en av prestens hovedoppgaver å forvalte Ordet og sakramenter, på en slik måte at den kristne tro og det kristne liv fremmes i menighetene. Dette skal for det første gjennomføres ved at presten holder gudstjenester, slik de er forordnet av biskopen, og forrette kirkelige handlinger.¹⁵⁰ Det følger også at presten skal utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring, utøve sjelesorg og være tilstede for syke, gå med dødsbud. Til sist nevnes at presten skal utføre forkynnerarbeid i samråd med menighetsrådets øvrige menighetsbyggende arbeid.

Soknepresten har en særskilt myndighet til å treffe beslutninger i alle forhold som knytter seg til forberedelser og utførelse av gudstjenester og andre kirkelige handlinger, med mindre denne beslutningsmyndigheten ikke uttrykkelig er lagt til noen andre enn presten, jf. forskriften § 7. Sokneprestens myndighet i dette henseende er således negativt avgrenset. En ytterligere begrensning i denne myndigheten følger av samme bestemmelse hvor det fremgår at presten er pliktig å beskjefte sin myndighet i tråd med Den norske kirkes ordninger og fastsatte liturgier. Disse kan kun fravikes der de selv gir hjemmel for det.

Etter forskriften § 10 ligger det til soknepresten å lede prestatjenesten i det sokn denne har sitt arbeidsområde. Soknepresten vil også ha et ansvar for samordning med menighetsrådets virksomhet. Dette faller kanskje naturlig i og med at soknepresten mest sannsynlig selv sitter som medlem av rådet.

I Rt. 2010 s. 691 var spørsmål om en sokneprest og leder av menighetsrådet var inhabile som testamentsvitner i et testament som tilgodeså soknet. I avsnitt 27 og 28 blir det slått fast at

¹⁴⁸ Hjorthaug (2017) note 126

¹⁴⁹ Tjenesteordning for menighetsprester

¹⁵⁰ Tjenesteordning for biskoper § 3

soknepresten ikke står i et avhengig tjenesteforhold til soknet slik at vedkommende prest blir inhabil som testamentsvitne. Hvilket kan trekkes i den retning at soknepresten i kraft av sitt virke og embete, ikke kan identifiseres med soknet.

På den andre siden sies det i dommens avsnitt 30 til 34 at siden soknepresten er lovpålagt medlem av menighetsrådet, og det ligger til menighetsrådet å forvalte soknetsmidler og opptre på soknets vegne, vil dette anses som funksjon som styremedlem og liknende i forbindelse med arveloven. Dette synspunkt kan trekkes i retning av soknepresten identifiseres med soknet i visse tilfeller.

I utgangspunktet kan det sies at soknepresten ikke uten videre kan identifiseres soknet. Dommens prejudikat kan ikke overføres generelt, men må vurderes i den enkelte sak om den kan overføres. Dersom det er tale om sokneprestens posisjon som menighetsrådsmedlem som diskuteres, synes det etter dommen klart at identifikasjonsspørsmålet kan besvares bekreftende. Er det imidlertid tale om sokneprestens øvrige posisjon som leder av menigheten i kraft av sitt embete, kan det ikke eksplisitt sies at det foreligger en klar identifikasjon.

5 Soknets forhold til øvrige kirkelige organer og offentlige organer

5.1 Innledning

Avhandlingen skal i dette kapittel klargjøre hvordan regionale og nasjonale kirkelige organer kan begrense soknets handleevne. Det skal undersøkes i hvilken grad henholdsvis bispedømmerådet, Kirkemøtet og Kirkerådet kan instruere soknets organer. Det vil drøftes også hvorvidt det adgang til å kontrollere soknets vedtak.

5.2 Bispedømmerådet

5.2.1 Sammensetning og overordnede oppgaver

Bispedømmerådene ble opprettet i 1933, med det hovedformål at de skulle nominere bispekandidater.¹⁵¹ Den norske kirke er i dag på det regionale plan delt inn i 11 bispedømmer. Disse er geografiske og administrative enheter.¹⁵² Bispedømmene skal også være betjent av

¹⁵¹ St. meld. nr. 17 (2007-2008) s. 21

¹⁵² KM 06/19 saksfremlegg s. 23

en biskop etter kirkeloven § 2, og det velges også et bispedømmeråd i hvert bispedømme etter kirkeloven § 23. Biskopene ledes av Preses, som utnevnes etter reglene i forskrift utnevning av biskop § 7. Preses tjenestegjør i Nidaros bispedømme og utøver biskopens myndighet innenfor Nidaros Domprosti.¹⁵³ Det avgrenses mot noen ytterligere drøftelse av preses.

Det alminnelige bispedømmerådet består etter kirkeloven § 23 første ledd av biskopen i bispedømmet, en prest valgt blant prestene og en lek kirkelig ansatt valgt blant de kirkelige ansatte i bispedømmet. Videre skal det også velges 7 andre leke medlemmer, og av disse skal minst fire velges ved direkte valg gjort av de stemmeberettigede medlemmer av bispedømmet. Bispedømmerådets sammensetning i de tre nordligste bispedømmene og Oslo er litt annerledes. Til Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd, skal det i tillegg velges henholdsvis en nord-samisk, en lule-samisk og en sør-samisk representant. I Oslo bispedømmeråd har døvemenighetene en representant.

Formålsbestemmelsen for bispedømmerådet fremgår av kirkeloven § 23 tredje ledd, og tilsvarer i de store linjer formålet til menighetsrådet. Bispedømmerådet skal altså ha sin oppmerksomhet henvendt på alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristne livet i menighetene. Videre skal bispedømmerådet jobbe for å fremme samarbeid mellom menighetsrådene og arbeidsgrupper i bispedømmet.

5.2.2 Instruksjonsmyndighet mellom bispedømmerådet og soknet

Kirkelige myndigheter, herunder bispedømmerådet, må ha hjemmel i lov for å kunne instruere soknets valgte organer.¹⁵⁴ Som nevnt ovenfor skal bispedømmerådet fremme samarbeid mellom bispedømmets menighetsråd og andre arbeidsgrupper. Ordlyden fremme samarbeid kan tolkes dithen at bispedømmerådet har myndighet til å pålegge soknene å følge planer og likende fastsatt for å fremme samarbeid. Det følger imidlertid av forarbeidene at bestemmelsen ikke gir bispedømmerådet hjemmel for å instruere hverken menighetsmøter, menighetsråd eller kirkelige fellesråd.¹⁵⁵

Slik det følger av kirkeloven § 23 fjerde ledd, skal bispedømmerådet utføre de oppgaver de til enhver tid er pålagt av Kirkemøtet eller Kirkerådet å utføre. Videre følger det av annet

¹⁵³ Tjenesteordning for biskoper § 17b

¹⁵⁴ Se drøftelsen i kapittel 1.1 om soknets selvstendighet sammenholdt med NOU 2006: 2 s. 51 og Prop. 55 L (2015-2016) s. 9,

¹⁵⁵ NOU 2006: 2 s. 52

punktum at bispedømmerådet kan utføre oppgaver overlatt ved avtale fra soknets enkelte menighetsråd eller kirkelig fellesråd.

Ordlyden av fjerde ledd annet punktum åpner for en delegasjon av oppgaver fra det enkelte menighetsråd eller fellesråd. Det at en oppgave «etter avtale blir overlatt», kan tilsi at det organet som overlater oppgaven kan instruere bispedømmerådet i utførelsen av oppgaven. Siden bestemmelsen imidlertid har en ordlyd som tilsvarer den som følger av kirkeloven § 14 femte ledd, må det kunne antas at bestemmelsen i kirkeloven § 23 har tilsvarende rekkevidde. Hvilket må innebære at det organet som overlater oppgaven vil ha mulighet til å fastsette vilkår ved avtaleinngåelsen, men at det ikke kan bety en alminnelig instruksjonsmyndighet fra det overlattende organet.

Det presiseres også uttrykkelig i Prop. 55 L (2015-2016) at bestemmelsen ikke gir bispedømmerådet noen myndighet eller hjemmel til å gripe inn i soknets selvstendighet, men kun vil omfatte de oppgaver som er nevnt i den eventuelle avtale. Bakgrunnen for å at bestemmelsen er inntatt, er for å sikre fleksibilitet for den lokale og regionale organisering av kirkelige oppgaver.¹⁵⁶ Hjorthaug påpeker også i sine kommentarer til kirkeloven at bispedømmerådet også kan overlate visse oppgaver til soknets organer ved avtale.¹⁵⁷ De samme vilkår må antas å gjelde dersom dette er tilfelle.

5.3 Kirkemøtet

5.3.1 Sammensetning og oppgaver

Kirkemøtet er Den norske kirkes øverste representative organ. Lovens overordnede formål om å legge forholdene til rette for den evangeliske-lutherske kirke, holdt sammen med de overordnede oppgaver for de øvrige organer i kirken, kan så sies å vise Kirkemøtet utleder sin representativitet fra soknenes menighetsbyggende arbeid.¹⁵⁸ Kirkelovens hovedbestemmelse om Kirkemøtet er kirkeloven § 24. Etter bestemmelsens første ledd består Kirkemøtet av medlemmene bispedømmerådene og ett medlem valgt etter regler Kirkemøtet selv har fastsatt.

¹⁵⁶ Prop. 55 L (2015-2016) s. 55

¹⁵⁷ Hjorthaug (2017) note 94

¹⁵⁸ Aarflot (2017) s. 207

I sin forretningsorden har Kirkemøtet fastsatt at dette valgte medlemmet er lederen av Samisk Kirkeråd.¹⁵⁹

Det er Kirkemøtet som representerer og treffer avgjørelser på vegne av rettssubjektet Den norske kirke, med mindre det følger av eller i medhold av lov at denne myndigheten er tillagt et annet organ, jf. kirkeloven § 24 fjerde ledd. Etter åttende ledd kan Kirkemøtet delegere sin myndighet til Bispemøtet, bispedømmerådene, biskopene, prostene og nemder opprettet i medhold av kirkeloven § 27. Dette innebærer at disse organene kan treffe avgjørelser på vegne av rettssubjektet Den norske kirke i kraft av en eventuell delegasjon fra Kirkemøtet.¹⁶⁰ I forlengelsen av dette, må dette også bety at disse organer også kan representere og opptre på vegne av rettssubjektet.

Kirkemøtet har i likhet med mange øvrige kirkelige organer en formålsbestemmelse som sier at organet skal ha sin oppmerksomhet henvendt på oppgaver og saker som kan vekke og nære det kristelige liv i menighetene. Dette knytter seg til saker av felleskirkelig karakter for Kirkemøtets vedkommende, jf. kirkeloven § 24 annet ledd første punktum.

Som Den norske kirkes øverste representative organ, skal Kirkemøtet ivareta mange ulike oppgaver, og innehar myndighet på flere områder. Etter § 24 annet ledd tredje punktum skal Kirkemøtet verne og fremme samisk kirkeliv og ivareta Den norske kirkes internasjonale og økumeniske oppgaver. Økumenikk knytter seg til samarbeid mellom ulike kirkesamfunn, kristne trossamfunn både i Norge og på tvers av landegrenser.¹⁶¹ Denne oppgaven innebærer blant annet å inngå avtaler med andre kirkesamfunn på vegne av Den norske kirke. I hvilken grad disse avtalene kan binde soknet blir drøftet i punkt 5.3.2

Kirkemøtet har også kompetansen til å fastsette alle gudstjenestelige bøker i kirken.¹⁶² Denne kompetansen tilknytter seg også en kompetanse til å utforme regelverk som knytter seg til de gudstjenestelige bøker.¹⁶³ Tidligere fulgte Kirkemøtets liturgimyndighet av en delegasjon fra kongen, mens Kirkemøtet nå utøver denne myndigheten i kraft av sin posisjon som Den norske kirkes øverste representative organ. Dette understrekes i Prop. 71 L (2011-2012) da

¹⁵⁹ Kirkemøtets forretningsorden § 1-3

¹⁶⁰ Prop. 55 L (2015-2016) s. 55-56

¹⁶¹ Seim og Elstad (2019)

¹⁶² Se kapittel 4.4.1; Som vist tidligere knytter begrepet «gudstjenestelige bøker» seg til gudstjenestelige liturgier, liturgier for kirkelige handlinger og andre bøker som salmebøker, tekstbøker for Den norske kirke.

¹⁶³ Prop. 71 L (2011-2012) s. 40

det står at bestemmelsen slik som den er utformet skal tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet innehar myndigheten på grunn av sin rolle i trossamfunnet.¹⁶⁴ Dermed kan det legges til grunn at Liturgi-dommen får overføringsverdi, da menighetsmøtet vil være avgrenset fra å nekte å innnta vedtatte liturgier fra Kirkemøtet dersom det ikke er tale om alternative liturgier.

Som nevnt skal Kirkemøtet ha sin oppmerksomhet rettet mot felleskirkelige saker. Denne ordlyden er svært vid, men konkretiseres noe i kirkeloven § 24 tredje ledd hvor noen av Kirkemøtets sentrale oppgaver oppregnes. Disse oppgavene er nevnt oppgavens punkt 3.5.1, og det er slått fast at de vil være bindende for soknet. Det må likevel behandles nærmere i hvilken grad de har innvirkning og hvor langt instruksjonsmyndighet overfor soknet går. Dette diskuteres nærmere i punkt 5.3.2. Det er imidlertid ikke tale om noen uttømmende oppregning da Kirkemøtet er gitt myndighet flere steder i kirkeloven til å fastsette regler utover det som nevnes i § 24.

Oppgavene etter kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav a og e kan ikke sies å ha noen utstrakt betydning for soknet på lik linje med de øvrige nevnte oppgaver, da de etter sin ordlyd heller tar sikte på forholdet mellom Kirkemøtet og staten, og redegjøres kort for i det følgende.¹⁶⁵

Etter kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav a ligger det til Kirkemøtet å gi uttalelse i saker om viktige endringer i lover på kirkelig område. Kirkemøtet er en naturlig høringsinstans i slike saker, da det innehar den posisjon det har i den kirkelige organisasjonen.¹⁶⁶

Etter kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav e kan Kirkemøtet foreslå retningslinjer for kirkelig inndeling. Det kan det kun tale om en forslagsrett i dette punktet må sees i sammenheng med at det etter kirkeloven § 2 fjerde ledd, hvor myndigheten til å endre på kirkelig inndeling er tillagt Kongen. Med «kirkelig inndeling» må det forstås geografisk og organisatorisk inndeling av Den norske kirke.

5.3.2 Instruksjonsmyndighet

Slik som bispedømmerådet, må Kirkemøtet ha hjemmel i lov for å kunne instruere soknets organer.¹⁶⁷ I Kirkeloven er Kirkemøtet tillagt hjemmel for å gi nærmere regler om visse

¹⁶⁴ Prop. 71 L (2011-2012) s. 40

¹⁶⁵ KM 8.2/01 s. 51 og 56-57

¹⁶⁶ Ot. prp. nr. 74 (1982-1983) s. 13

¹⁶⁷ Se drøftelsen i kapittel 1.1 om soknets selvstendighet sammenholdt med NOU 2006: 2 s. 51 og Prop. 55 L (2015-2016) s. 9

aspekter innenfor Den norske kirke. Flere av disse er allerede behandlet, men det kan nevnes blant annet kirkeloven §§ 8 og 13 om kompetansen til å gi nærmere regler om virksomheten til menighetsrådene og kirkelig fellestråd.

På et overordnet plan kan det påpekes at det ikke foreligger noen generell instruksjonshjemmel mellom nivåene i den kirkelige rådsstrukturen.¹⁶⁸ Kirkemøtet har imidlertid myndighet til å avgjøre visse saker, hvilket vil innebære at vedtakene og avgjørelsene vil ha bindende virkning for Den norske kirke som helhet.¹⁶⁹ Dette følger av Kirkemøtets posisjon som det øverste representative organet i kirken.

I det følgende vil det undersøkes hvorvidt de oppgaver og den myndighet Kirkemøtet har etter kirkeloven § 24 danner grunnlag for instruksjonsmyndighet, og hvor langt denne strekker seg i forholdt til de eventuelle berørte organene i soknet.

Etter kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav b at det tilligger Kirkemøtet å fastsette retningsgivende planer og programmer for kirkelig undervisning, diakoni, kirkemusikk og økumenisk virksomhet. Det at Kirkemøtet fastsetter disse planene for de nevnte områder i medhold av lov må tilsi at det tale om planer som blir rettslig bindende for soknet. En videre ordlydstolkning kan imidlertid tilsi at de fastsatte planer kun vil være retningslinjer for soknet, i dette tilfellet menighetsrådet, når de eksempelvis oppfyller sine oppgaver etter kirkeloven § 9 annet ledd, da planene er «retningsgivende». Forarbeidene bidrar ikke til oppklaring, da de kun påpeker at Kirkemøtet ikke kan gi bestemmelser som pålegger stat eller kommune økte økonomiske forpliktelser.¹⁷⁰

I 2001 behandlet Kirkemøtet sak 8/01 myndighetsrelasjoner i Den norske kirke. I den forbindelse ble det satt en arbeidsgruppe som skulle utrede dette temaet. Arbeidsgruppens utredning ble tatt til etterretning av Kirkemøtet, og kan brukes til å klarlegge innholdet i bestemmelsen.¹⁷¹

Arbeidsgruppen trekker fram at bestemmelsen gir Kirkemøtet hjemmel til å gi retningsgivende planer, men den gir imidlertid ikke hjemmel til å gi detaljerte

¹⁶⁸ NOU 1989: 7 s. 120

¹⁶⁹ NOU 1989: 7 s. 120

¹⁷⁰ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 59

¹⁷¹ KM 8/01 vedtak punkt 1

innholdsmessige bestemmelser, hvilket følgelig vil falle utenfor myndighetsområdet bestemmelsen gir hjemmel for.¹⁷²

De synspunkter som følger av utredningen støtter ordlydstolkningen gjort overfor. Kirkemøtet har følgelig ikke noen utstrakt myndighet til å binde soknets gjennomføring av planene for kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk utover å fastsette retningslinjer, hvorpå soknet innenfor disse linjer kan utøve skjønn i utførelsen av dem.

Slik det følger av kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav c skal Kirkemøtet fastsette kvalifikasjonskrav og tjenesteordninger for særskilte stillinger innenfor kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk. Gjennom denne bestemmelsen får Kirkemøtet hjemmel til å fastsette krav til kvalifikasjoner en arbeidstaker skal ha. Videre kan de fastsette tjenesteordninger, som tidligere vist innebærer bestemmelser om plikter og rettigheter som følger av en stilling.¹⁷³ Bestemmelsen kan etter sin ordlyd si å markere en hjemmel for Kirkemøtet å instruere eksempelvis Kirkelig fellesråd.

I Innst. O. nr. 46 (1995-1996) påpekes det at bestemmelsens ordlyd her må tolkes noe innskrenkende. Kirkemøtet gis kun hjemmel til å gi regler om krav til utdanning og angi stillingenes arbeidsområde.¹⁷⁴ Følgelig forstås bestemmelsen som hjemmel til å gi overordnede linjer for ansettelsen, men ikke som grunnlag for å binde eller instruere det organet som har tilsettingsmyndigheten. Gullaksen understreker også i tilknytning til dette at Kirkemøtet ikke kan utforme sitt regelverk etter bestemmelsen på en slik måte at det innskrenker myndigheten de lokale organer eksplisitt har etter loven.¹⁷⁵

For soknets del innebærer dette at Kirkelig fellesråd som har tilsettingsmyndighet etter kirkeloven § 14 tredje ledd, må påse at eventuelle søkere oppfyller kravene fastsatt av Kirkemøtet, men innehar sin styringsmyndighet og følgelig utøve skjønn i ansettelsesprosessen i kraft av denne myndigheten.

Til slutt fremgår det av kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav d at Kirkemøtet gir regler for kirkens inventar og utstyr. Ordlyden tilsier at Kirkemøtet har absolutt myndighet til å gi regler for inventar og utstyr som er eller skal være i kirkene. Videre tilsier «gir regler» at det er tale

¹⁷² KM 8.2/01 s. 52

¹⁷³ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 59

¹⁷⁴ Innst. O. nr. 46 (1995-1996) kapittel 2.2.9 merknad til § 24

¹⁷⁵ Gullaksen s. 91

om bindende regler, sett i lys av Kirkemøtets myndighet til å avgjøre saker for kirken som helhet. Av bestemmelsens forarbeider fremgår det flere plasser at Kirkemøtet har myndighet til å fastsette nærmere regler om kirkens inventar og utstyr uten at dette utdypes nærmere.¹⁷⁶

I den overnevnte utredning fra KM 8/01 pekes det på at Kirkemøtets myndigheter på dette området er betinget av at Kirkemøtet holder seg innenfor de rammer som trekkes opp av kirkelovens bestemmelser.¹⁷⁷ Eksempelvis nevnes at Kirkemøtet ikke kan begrense biskopens tilsynsmyndighet, og peker videre på at biskopen ved sine tilsyn skal søke å tilse at reglene som er satt, blir ivaretatt av de lokale kirkelige organer.

Kirkemøtet innehar rettslig kompetanse i medhold av kirkeloven § 24 annet ledd siste punktum til å inngå økumeniske avtaler med andre trossamfunn på vegne av Den norske kirke. Det kan imidlertid stilles spørsmål hvorvidt disse avtalene er forpliktende for kirkens øvrige organer.

Ordlyden «ivareta Den norske kirkes internasjonale og økumeniske oppgaver» kan tolkes dithen at Kirkemøtet har frie tøyler til å kunne imøtekomme dette ansvaret.¹⁷⁸ I følge forarbeidene er dette imidlertid ikke tilfelle, da det fremgår at de eventuelle avtaler og vedtak Kirkemøtet foretar seg ikke fører med seg rettslige eller økonomiske forpliktelser utover rammene for Kirkemøtets virksomhet.¹⁷⁹

Gullaksen påpeker at dette innebærer at bestemmelsen ikke gir Kirkemøtet utvidet hjemmel til å instruere eller binde de kirkelige organene, herunder soknet. Kirkemøtet kan kun binde de kirkelige organene i den grad de har særskilt hjemmel for det og avtalen ikke går utover den virksomhet som ligger til Kirkemøtet.¹⁸⁰

5.4 Kirkerådet

5.4.1 Sammensetning

Kirkerådet består etter kirkeloven § 25 første ledd av et antall medlemmer med personlige varamedlemmer valgt av Kirkemøtet og en biskop med varamedlem valgt av Bispemøtet.

¹⁷⁶ NOU 1989: 7 s. 208 og 222.

¹⁷⁷ KM 8.2/01 s. 56

¹⁷⁸ Kirkeloven § 24 annet ledd tredje punktum

¹⁷⁹ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 59

¹⁸⁰ Gullaksen s. 162

Etter kirkeloven § 25 sjette ledd er det opp til Kirkemøtet og fastsette nærmere regler for valg og for virksomheten til Kirkerådet. I forskrift har Kirkemøtet fastsatt at Kirkerådet skal for det første bestå av 11 leke medlemmer, hvor hver representerer hvert sitt bispedømmeråd.

Dernest skal det være en lek kirkelige tilsatt og fire prester valgt av Kirkemøtet. Til sist skal det velges en biskop fra Bispemøtet.¹⁸¹ Det at Kirkerådet velges direkte av Kirkemøtets representanter, tilsier at Kirkerådet vil få en demokratisk legitimitet til å drive den virksomhet den er lovpålagt.

Etter forskriften om regler for valg av Kirkerådet § 1-2 første ledd, sitter det valgte Kirkerådet i 4 år fra Kirkemøtets første møte i bispedømmerådernes valgperiode og fram til Kirkemøtets første møte i den første etterfølgende valgperioden. Kirkerådet tiltrer øyeblikkelig etter det Kirkemøtet hvor valget fant sted.

Leder av Kirkerådet er det første medlemmet som velges av Kirkemøtet ved alminnelig flertall. Lederen skal velges blant Kirkemøtets leke medlemmer, jf. forskriften § 3-2. Deretter skal de øvrige medlemmer velges, hvilket gjøres i to omganger etter forskriften § 3-3. Medlemmenes personlige varamedlemmer velges i en valgomgang, der de som får flest stemmer blir varamedlemmer, jf. forskriften § 3-4. Etter bestemmelsens ordlyd skal varamedlemmene være fra hvert bispedømme, hvilket tilsier at et fast medlem av Kirkerådet skal ha et varamedlem fra samme bispedømme som det respektive, faste medlemmet er fra.

5.4.2 Ansvarsområder og instruksjonsmyndighet

Slik det følger av kirkeloven § 25 annet ledd er Kirkerådet et forberedende og iverksettende organ for Kirkemøtet. Dette innebærer at Kirkerådet er ansvarlig for utredning og forberedelse av saker til Kirkemøtet. Etter at Kirkemøtet har gjort sine vedtak, er Kirkerådet ansvarlig for å ivareta og iverksette de vedtak som blir gjort på et Kirkemøte.

Etter kirkeloven § 25 tredje ledd leder Kirkerådet kirkens arbeid på nasjonalt nivå. Slik ordlyden er fremstår det som om Kirkerådet har fått en absolutt kontroll og selvstendig myndighet i kraft av bestemmelsen.

¹⁸¹ Regler for valg av Kirkerådet §§ 3-2, 3-3 og 3-4. Sammensetningen følger for øvrig av forskriften § 1-1, men denne bestemmelsen trer ikke i kraft før 27. april 2020, jf. forskriften § 4-4.

I følge forarbeidene innebærer denne bestemmelsen at Kirkerådet har fått en rolle som et utøvende organ på vegne av Kirkemøtet.¹⁸² I forlengelsen av dette følger det at Kirkerådet dermed også utøver denne rollen på vegne av rettssubjektet.

I juridisk teori mener Fisknes at den myndigheten Kirkerådet er tillagt i kirkeloven § 25 tredje ledd bare gjelder arbeidet på vegne av rettssubjektet og ikke på trossamfunnets vegne. Videre peker han på at bestemmelsen åpenbart må tolkes innskrenkende, ellers kunne ordlyden tilsi at Kirkerådet ville ha hatt myndighet til å eksempelvis vedta nye liturgier av eget tiltak.¹⁸³

På den andre siden tolker Hjorthaug ordlyden dithen at det lederansvar som følger av bestemmelsen ikke begrenser seg til å kun gjelde rettssubjektet, men også for trossamfunnet Den norske kirke. Han påpeker imidlertid at Kirkerådet er begrenset til å handle innenfor de rammer som Kirkemøtet trekker opp gjennom sin regelmyndighet.¹⁸⁴

Kirkerådet er altså er sentralkirkelig forvaltnings- og strategiorgan for Den norske kirke.¹⁸⁵ I forlengelse av sin rolle som utøvende organ for Kirkemøtet, er det også slik at det ligger til Kirkerådet å tolke forskrifter og regler vedtatt av Kirkemøtet.¹⁸⁶

Slik det fremgår av kirkeloven § 25 fjerde ledd har Kirkerådet et ansvar for en forsvarlig økonomiforvaltning og økonomistyring av de midler som disponeres av Kirkemøtet. I utgangspunktet ligger det til Kirkemøtet å bestemme hvordan Den norske kirkes midler skal disponeres, herunder fordelingen av midler til organer og formål.¹⁸⁷ Kirkerådet har ansvar for økonomien i den forstand at organet skal ivareta de tilskudd som er fordelt til andre organer på vegne av Kirkemøtet. Utover denne innskrenkningen ligger det øvrige budsjettansvaret hos Kirkerådet. I forlengelsen av dette ansvaret følger også en rapporteringsplikt til Kirkemøtet og den statlige myndighet som har bevilget midlene. Denne plikten innebærer videre at det er Kirkerådet som er ansvarlig dersom det skulle foreligge feil ved gjennomføringen av budsjett og økonomien i rettssubjektet¹⁸⁸

¹⁸² Prop. 55 L (2015-2016) s. 56

¹⁸³ Fisknes (2017) s. 356

¹⁸⁴ Hjorthaug (2017) note 110

¹⁸⁵ NOU 2006: 2 s. 53

¹⁸⁶ Valghåndbok (2019) s. 159

¹⁸⁷ Prop. 55 L (2015-2016) s 56

¹⁸⁸ Prop. 55 L (2015-2016) s 56-57 og Hjorthaug (2017) note 111

Kirkerådet har, som de øvrige kirkelige organene, ingen generell myndighet til å instruere soknet, med mindre de har hjemmel i lov til det.¹⁸⁹ Det kan imidlertid tenkes at de steder der Kirkerådet er tillagt myndighet til å gjøre mindre endringer i regelverk, vil dette ha innvirkning på soknets organer.

5.5 Overprøving av soknets vedtak

5.5.1 Bispedømmerådet som godkjennings- og klageorgan

Bispedømmerådet innehar etter flere bestemmelser i kirkeloven en godkjenningsmyndighet, hvilket innebærer at flere disposisjoner eller vedtak som gjøres av eksempelvis menighetsråd eller kirkelig fellesråd må godkjennes av bispedømmerådet. Krav om godkjenning fra bispedømmerådet, utgjør lovbestemte begrensninger i soknets handleevne.¹⁹⁰ Noen av disse behandles i det følgende.

Slik det følger av kirkeloven § 16 første ledd kan eventuelle lån på vegne av soknets vegne kun tas opp dersom dette er godkjent av bispedømmerådet. Etter sin ordlyd tilsier bestemmelsen at før menighetsrådet eller fellesrådet i det hele tatt foretar en disposisjon med slikt innhold, må det konfereres og godkjennes av bispedømmerådet. Det følger videre av forarbeidene til bestemmelsen understrekes det at søknad om låneopptak alltid skal godkjennes av bispedømmerådet.¹⁹¹ Følgelig innskrenkes soknets rettslige handleevne.

Soknets låneadgang er som nevnt avhengig av samtykke fra bispedømmerådet. Denne låneadgangen er videre betinget av at soknets organer må ivareta flere regler. Blant annet oppstilles det et forbud mot pantsettelse av kirkene i kirkeloven § 18 tredje ledd. Etter bestemmelsens ordlyd oppstilles det et absolutt forbud mot pantsettelse og påheftelse av bruksrettigheter til en kirke. At det er tale om et absolutt forbud finnes det støtte i bestemmelsens forarbeider.¹⁹² Videre åpnes det kun for salg av kirkene etter særskilte grunner av § 18 tredje ledd annet punktum, hvilket videre understreker at det ikke er adgang for pantsettelse av kirkene under noen omstendigheter.

¹⁸⁹ Se drøftelsen i kapittel 1.1 om soknets selvstendighet sammenholdt med NOU 2006: 2 s. 51 og Prop. 55 L (2015-2016) s. 9

¹⁹⁰ Kirkeloven §§ 16 første og fjerde ledd, 18 tredje ledd, 19 første og annet ledd, 20 annet ledd og 38 annet ledd

¹⁹¹ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 57

¹⁹² Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 57, jf. NOU 1989: 7 s. 111 og 263

I kirkeloven § 18 tredje fremgår det at dersom soknet vil avhende fast eiendom som ikke er å anse som nødvendig for kirken, må en avhendelse ha samtykke fra bispedømmerådet. For at en avhendelse av soknets faste eiendom skal være lovlig er det altså to vilkår som må være til stede. For det første må det være tale om fast eiendom som ikke er nødvendig for kirken, og for det andre må det innhentes samtykke fra bispedømmerådet før eiendommen avhendes. Det er igjen tale om en innskrenking i soknets rettslige handleevne.

Dersom et av soknets valgte organer skulle ha fattet vedtak om å avhende fast eiendom uten samtykke fra bispedømmerådet, vil saksbehandlingen frem til disposisjonen blir gjennomført lide av saksbehandlingsfeil. Saksbehandlingsfeilsdrøftelsen, antas å være noe tilsvarende som den gjort overfor i kapittel 4.3.1.

Etter kirkeloven § 20 annet innehar bispedømmerådet en godkjenningsmyndighet i forbindelse med godkjenning av regler vedrørende betaling for bruk av kirken. Etter bestemmelsens ordlyd, kan fellesrådet kreve betaling for bruk av kirken til andre formål eller kirkelige handlinger utenfor gudstjeneste. Fellesrådet fastsetter også selv reglene for dette, disse reglene skal imidlertid godkjennes av bispedømmerådet. Bispedømmets rolle som godkjennelsesinstans er begrunnet i at det er et mål at satsene for betalingen skal være ensartede, og dette er noe bispedømmerådet kan sørge for å ivareta.¹⁹³ Bispedømmet kan ivareta dette nettopp fordi det vil ha godkjenningsmyndighet overfor flere fellesråd, og vil følgelig ha en oversikt over satsene i de soknene i bispedømmet. Dermed kan de påse at det ikke er urimelige forskjeller mellom soknene.

Utover sin godkjenningsmyndighet, er bispedømmerådet også å anse som et klageorgan i visse tilfeller. Kirkeloven § 38 annet lovfester at det ikke er tale om noen alminnelig klageadgang i Den norske kirke, da det fremgår at et vedtak i et kirkelig organ ikke kan påklages med mindre annet er særskilt bestemt. Denne begrensningen er begrunnet i at Den norske kirkes rådsstruktur ikke er hierarkisk, det ikke er et generelt over- og underordnet forhold mellom de kirkelige rådene.¹⁹⁴ Klageadgangen må altså være særskilt bestemt. Bispedømmerådet pekes på som klageorganet for soknets valgte organers vedtak etter offentliglova etter kirkeloven § 38 annet ledd annet punktum. Etter offentliglova er hovedregelen at alle kan kreve innsyn saksdokumenter, journaler og liknende register for

¹⁹³ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 58

¹⁹⁴ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) s. 61

organet, så fremt dokumentene ikke er unntatt for innsyn. Videre skal et eventuelt innsynskrav framsettes overfor vedkommende organ innsynskravet retter seg mot, jf. offentleglova § 3.

Som klageorgan skal bispedømmerådet følge de regler for klagebehandling som følger av offentleglova § 32 tredje ledd, hvor det fremgår at klagen skal forberedes og avgjøres uten ugrunnet opphold. Reglene i forvaltningsloven kapittel VI gjelder for øvrig så langt de passer.

5.5.2 Nemder etter kirkeloven § 27

Etter kirkeloven § 27, kan Kirkemøtet opprette særskilte nemder, overlate saker til deres avgjørelse og fastsette nærmere regler om nemdas arbeid. Bestemmelsen åpner dermed for at Kirkemøtet kan opprette klagenemder, så fremt det fastsettes at nemden skal være klagebehandler.

Forarbeidene sier uttrykkelig at nemder opprettet av Kirkemøtet kun kan overprøve vedtak fattet av organer for rettssubjektet Den norske kirke.¹⁹⁵ Disse organene er, som tidligere vist, Kirkemøtet, kirkerådet og bispedømmerådene. På samme sted i forarbeidet fremgår det imidlertid at nemda ikke kan overprøve Kirkemøtets vedtak. Videre kan nemda gis i oppgave å behandle klager, i den utstrekning det er gitt klageadgang med hjemmel lov. Det er altså kun tale om en delegering av klageoppgaver som allerede ligger til øvrige kirkelige organer.

En eventuell klagenemd kan ikke omgjøre vedtak fattet av soknets organer, jf. kirkeloven § 27 annet ledd. Ordlyden av bestemmelsen er «omgjøre vedtak». Denne kan tolkes dithen at nemda kan prøve vedtaket, uten at det kan festes virkninger til nemdas forståelse av vedtaket. Begrensningen i annet ledd må nok ses i sammenheng med soknets selvstendig, og det faktum at nemda opprettes av Kirkemøtet for å prøve rettssubjektet Den norske kirkes vedtak. Dermed kan ikke den ordlydstolkningen som er gjort her legges til grunn.

Klagenemder opprettet i medhold av kirkeloven § 27 kan altså hverken omgjøre eller overprøve soknets vedtak.

5.5.3 Sivilombudsmannens kontroll med soknets vedtak

I Grunnloven § 75 bokstav l grunnlovsfestes ombudsmannsordningen, da Stortinget skal utnevne en person som ikke er medlem av Stortinget til å føre kontroll med forvaltningen og

¹⁹⁵ Prop. 55 L (2015-2016) s. 57

alle som virker i forvaltningens tjeneste. Det at ordningen er grunnlovfestet har bidratt til å styrke institusjonens selvstendighet, uavhengighet og autoritet.¹⁹⁶ Sivilombudsmannens uttalelser er ikke rettslig bindende. De har imidlertid tung vekt, hvilket medfører at hans uttalelser blir tatt til etterretning av de kontrollerte forvaltningsorganer, og ofte medfører at de ser på saken på nytt.

Sivilombudsmannsordningen reguleres videre i lov 22. juni 1962 nr. 8 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen (heretter ombml.). Etter ombml. § 2 fastsetter Stortinget alminnelig instruks for Ombudsmannens virksomhet. Med hjemmel i denne bestemmelsen har Stortinget fastsatt instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen.¹⁹⁷

Slik det følger av ombml. § 4 knytter ombudsmannens arbeidsområde seg til den offentlige forvaltning og samtlige som virker i dens tjeneste. Arbeidsområdet innskrenkes også i bestemmelsens annet ledd, ingen av disse unntakene gjør seg gjeldende for Den norske kirke, og vil ikke behandles videre. Etter tredje ledd kan Stortinget i sin instruks til ombudsmannen fastsette om en bestemt offentlig institusjon eller virksomhet skal anses å være offentlig forvaltning. Stortinget kan også vedta at deler av et offentlig organs eller offentlig institusjons virksomhet skal unntas arbeidsområdet.

Som tidligere nevnt følger det av kirkeloven § 38 første ledd at forvaltningsloven gjelder for den virksomhet som drives av lovbestemte kirkelige organer. Dermed vil den virksomhet som soknets organer bedriver anses som forvaltningsvirksomhet. I forlengelse av dette synes det da å være slik at soknets virksomhet faller innunder Sivilombudsmannens virkeområde.

Etter ombml. § 5 tar sivilombudsmannen opp saker både etter klage, og etter eget tiltak. Hvem som har klagerett til ombudsmannen fremgår av loven § 6. Det fremgår at enhver som selv mener å blitt urettmessig behandlet av forvaltningen kan klage til ombudsmannen. Uttrykket «enhver» må innebære alle personer. I forarbeidene klargjøres det at også juridiske personer, selskaper og organisasjoner også har klagerett, såfremt de oppfyller vilkåret om at de er utsatt for urett fra forvaltningens side.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Fliflet (2014) note 169

¹⁹⁷ Instruks for sivilombudsmannen

¹⁹⁸ Ot. prp. nr. 30 (1959-1960) s. 17

Det stilles videre krav til at klageren har en viss partsinteresse i saken som innklages. Det understrekes imidlertid i forarbeidende at en må anses å ha partsinteresse såfremt man selv er «berørt av forhold eller av den individuelle eller generelle avgjørelse [en] bringer inn for Ombudsmannen».¹⁹⁹

Innenfor soknets virksomhet kan det tenkes at de mest naturlige klagerne vil være enkeltpersoner, da gjerne kirkens medlemmer. Da det er klarlagt at også juridiske personer er omfattet i ordlyden av § 6, må det innebære at soknets organer kan henvende seg til sivilombudsmannen, forutsatt at det har en slik partsinteresse som nevnt overfor.

Det ligger til ombudsmannen selv å avgjøre om en klage gir tilstrekkelig grunn for å ta saken opp til behandling. Dette betyr at ingen har krav på ombudsmannsbehandling, selv om saken klagen knytter seg til faller innunder hans virkeområde.²⁰⁰

Ved sitt vedtak av 2019, har Kirkemøtet lagt til opp til forvaltningsloven fremdeles skal gjelde på lik linje i den nye kirkeordningen.²⁰¹ Dette kan tilsi at praksisen vedrørende sivilombudsmannen og hans kontroll med de kirkelige organer skal videreføres. Det fremgår imidlertid av Prop. 130 L (2018-2019) at selv om Kirkemøtet vedtar at forvaltningsloven skal følges av Den norske kirke, vil ikke medføre at Den norske kirkes forvaltningsvirksomhet vil omfattes av Sivilombudsmannens virkeområde.²⁰² Dette må være en følge av at Kirkemøtet kun har myndighet til å fastsette internrettslige regler, og ikke har anledning å pålegge det offentlige plikter.²⁰³ På samme sted i Prop. 130 L (2018-2019) påpekes det t at Kirkemøtet med hjemmel i den nye trossamfunnsloven § 12 kan gi regler om saksbehandling som vil være bindende for soknets organer. Dette kan tilsi at Kirkemøtet vil ha mulighet til å opprette en sivilombudsmannslignende ordning for Den norske kirke, dog med et annet organ enn Sivilombudsmannen.

¹⁹⁹ Ot. prp. nr. 30 (1959-1960) s. 17

²⁰⁰ Shelby (2017) note 50

²⁰¹ KM 06/19 vedtak Punkt 1 § 42

²⁰² Prop. 130 L (2018-2019) s. 231

²⁰³ Se avhandlingens kapittel 3.5

6 Avsluttende bemerkninger

Instruksjonsmyndigheten mellom soknets organer og de øvrige kirkelige er etter dette betinget av hjemmel i lov. Som vist er kravet om hjemmel en følge av soknets selvstendighet i den kirkelige organisasjonen, som må respekteres og ivaretas. I hvilken grad det foreligger instruksjonsmyndighet og hvor langt denne går, vil bero på en konkret vurdering og tolkning av vedtaket gjort av det kirkelige organ og den hjemmel organet utleder sin vedtakskompetanse fra.

Hva gjelder overprøving av soknets vedtak, vil det være synd at en følge av den nye trossamfunnsloven er at en mister kontrollen med soknet fra sivilombudsmannen. Dette må prøves imøtekommet av Den norske kirke ved at fastsettes en liknende ordning innad i organisasjonen. Eksempelvis kan det opprettes en nemd med en likende funksjon som sivilombudsmannen har etter den nye kirkeordningens § 33. Med tanke på at det kan anses som problematisk med et organ med full omgjøringsmyndighet, vil en ordning som nevnt her være å anse som et godt kompromiss.

Videre må det tydeliggjøres hvilke organer som har myndighet til å tolke regler som blir vedtatt av Kirkemøtet. I forlengelse av dette må det også klargjøres i hvilken grad disse tolkningene blir bindende for Den norske kirkes organer.

Som vist gjennom avhandlingen foreligger det ikke noen vesentlige endringer i reguleringen av soknet fra kirkeordningen som følger av kirkeloven til den kirkeordningen vedtatt av Kirkemøtet i 2019. Dette må bety at drøftelsene som knytter seg til kirkeloven kan ha en overføringsverdi til Kirkemøtets kirkeordning. Dersom det imidlertid skulle oppstå motstrid mellom disse, må det være slik at Kirkemøtets forståelse av kirkeordningen må gå foran.

Referanseliste

Lover og forskrifter

Kong Christian Den femtis NL 2-5-19	Kong Christian Den Femtis Norske Lov av 15. april 1687, Anden Bog, 5 Cap., 19 Art. (NL 2- 5-19)
Grunnloven	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
Lov ang. det beneficerede Gods	Lov 20. august 1821 nr. 2 angaaende det beneficerede Gods (opphevet)
Kirkeloven (1897)	Lov 3. august 1897 nr. 1 om Kirker og kirkegaarde (opphevet)
Kirkeordningsloven	Lov 29. april 1953 nr. 1 om Den norske kirkes ordning (opphevet)
Ombml.	Lov 22. juni 1962 nr. 8 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen
Forvaltningsloven	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker
Kirkeloven	Lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke
Lov om opplysningsvesenets fond	Lov 7. juni 1996 nr. 33 om Opplysningsvesenets fond
Menneskerettighetsloven	Lov 21. mai. 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
Twisteloven	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister
Offentleglova	Lov 19. mai 2006 nr. 16 om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd

Instruks for sivilombudsmannen

Forskrift 19. februar 1980 nr. 9862 Instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen.

Forarbeider

Dok.nr. 16 (2011-2012)

Dok.nr. 16 (2011-2012) Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven

Innst. 186 S (2013-2014)

Innst. 186 S (2013-2014) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Per-Kristian Foss, Martin Kolberg, Marit Nybakk, Jette F. Christensen, Anders Anundsen, Hallgeir H Langeland, Per Olaf Lundteigen, Geir Jørgen Bekkevold og Trine Skei Grande om grunnlovfesting av sivile og politiske menneskerettigheter, med unntak av romertall X og romertall XXIV

Innst. O. nr. 46 (1995-1996)

Innst. O. nr. 46 (1995-1996) Innstilling frå kyrkje-, utdannings- og forskingskomiteen om 1) lov om Den norske kyrkja (kyrkjelova) og 2) lov om kyrkjegardar, kremasjon og gravferd (gravferdslova).

Prop. 71 L (2011-2012)

Prop. 71 L (2011-2012) Endringer i kirkeloven m.m.

Prop. 55 L (2015-2016)

Prop. 55 L (2015-2016) Endringer i kirkeloven (omdanning av Den norske kirke til eget rettssubjekt m.m.)

Prop. 130 L (2018-2019)

Prop. 130 L (2018-2019) Lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven)

Ot. prp. nr. 30 (1959-1960)	Ot. prp. nr. 30 (1959-1960) (1959-1960) Om lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen
Ot. prp. nr. 3 (1976-1977)	Ot. prp. nr. 3 (1976-1977) om lov om endringer i 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (regler om taushetsplikt m.m.)
Ot. prp. nr. 74 (1982-1983)	Ot. prp. nr. 74 (1982-1983) om lov om endringer i lov av 29. april 1953 nr. 1 om Den norske kirkes ordning m.m.
Ot. prp. nr. 64 (1994-1995)	Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) 1. Om lov om Den norske kirke (kirkeloven) 2. Om lov om kirkegårder, kremasjon og gravferd (gravferdsloven)
Ot. prp. nr. 68 (1994-1995)	Ot. prp. nr. 68 (1994-1995) om lov om Opplysningsvesenets fond
St. meld. nr. 17 (2007-2008)	St. meld. nr. 17 (2007-2008) Staten og Den norske kirke
NOU 1989: 7	NOU 1989: 7 Den lokale kirkes ordning
NOU 2006: 2	NOU 2006: 2 Staten og Den norske kirke
NOU 2013: 1	NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn En helhetlig tros- og livssynspolitik

Rettsavgjørelser

Høyesterett

Rt. 1984 s. 473

Liturgi-dommen

Rt. 2010 s. 691

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen

Jehovah's witnesses of Moscow and others v. Russia, søker nr. 302/02, Grand chamber av 10.06.2010

Hasan and Chaush v. Bulgaria, søker nr. 30985/96, Grand chamber av 26.10.2000

Dokumenter fra Kirkemøtet

KM 8/01 vedtak

Kirkemøtet 2001, sak 8/01 *Myndighetsrelasjoner i Den norske kirke*, vedtak

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-12.11.2001---17.11.2001-lillehammer/

(Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 8.2/01

Kirkemøtet 2001, sak 8.2/01 *Myndighetsrelasjoner i Den norske kirke*, Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kirkerådet

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-12.11.2001---17.11.2001-lillehammer/

(Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 11/04 vedtak

Kirkemøtet 2004, sak KM 11/04 *Den norske kirkes identitet og oppdrag. Uttalelse til regjeringens statkirke-utvalg*, vedtak

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-12.11.2001---17.11.2001-lillehammer/

[15.11.2004---20.11.2004-bodo/](#)

(Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 8/05 vedtak

Kirkemøtet 2005, sak 8/05 *Kirkelige reformer*, vedtak

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-14.11.2005---19.11.2005-lillehammer/

(Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 08/06 vedtak

Kirkemøtet 2006, sak KM 08/06 *NOU 2006: 2 Staten og Den norske kirke*, Vedtak: Kirkemøtets høringsuttalelse til NOU 2006: 2 Staten og den norske kirke.

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-13.11.2006---19.11.2006-oyer/ (Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 8/07 vedtak

Kirkemøtet 2007, sak KM 8/07 *Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke*, vedtak

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-12.11.2007---17.11.2007-oyer/ (Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 10/15

Kirkemøtet 2015, sak KM 10/15 *Staten og Den norske kirke – Et tydelig skille. Forslag til endringer i kirkeloven til behandling i Kirkemøtet 2015*, vedtak

https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/Kyrkjemotet-09.04.2015---15.04.2015-Trondheim/

(Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 06/19 vedtak

Kirkemøtet 2019, sak KM 06/19 *Kirkeordning for den norske kirke*, vedtak

<https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres->

[kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-27.-mars---1.-april-2019/](https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-27.-mars---1.-april-2019/) (Sist sjekket: 14.12.2019)

KM 06/19 saksfremlegg	Kirkemøtet 2019, sak KM 06/19 <i>Kirkeordning for den norske kirke</i> , saksfremlegg https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/dokumenter_vedtak/kirkemotet-27.-mars---1.-april-2019/ (Sist sjekket: 14.12.2019)
FOR-1996-11-15-1452	Forskrift 15. november 1996 nr. 1452 Regler om formene for menighetsrådets og kirkelig fellesråds virksomhet
Formene for menighetsmøtets virksomhet	Forskrift 15. november 1996 nr. 1453 Regler om formene for menighetsmøtets virksomhet
Forskrift om utnevning av biskop	Forskrift 6. juni 1997 nr. 1057 Regler om nominasjon m.v. ved utnevning av biskop
Tjenesteordning for biskoper	Forskrift 11. april 2016 nr. 1812 tjenesteordning for biskoper
Tjenesteordning for menighetsprester	Forskrift 11. april 2016 nr. 1814 tjenesteordning for menighetsprester
Kirkevalgreglene	Forskrift 16. april 2018 nr. 6 om regler for valg av menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøtet (kirkevalgreglene)
Regler for valg av Kirkerådet	Forskrift 1. april 2019 nr. 455 Regler for valg av Kirkerådet
Dokumenter fra Kirkerådet	
Rundskriv nr. 1 – 2019	Rundskriv nr. 1 – 2019, <i>Konstituerende møte og valg i menighetsråd og kirkelig fellesråd – veiledning</i>

Valghåndbok (2019) Kirkerådet og KA Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter, *Håndbok for menighetsråd og kirkelig fellesråd*, Oslo: 07 Media As, 2019

Litteratur

Aarflot (2017) Aarflot, Andreas, *Rettslig handleevne lokalt og sentralt i Den norske kirke – Refleksjoner over retts situasjonen etter den siste revisjonen av kirkeloven*, Lov og rett nr. 4 2017 s. 195-214

Andenæs og Fliflet (2017) Andenæs, Johs og Arne Fliflet, *Statsforfatningen i Norge*, 11. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2017

Bernt og Doublet (2008) Bernt, Jan Fridthjof og David R. Doublet, *Vitenskapsfilosofi for jurister – en innføring*, Bergen: Fagbokforlaget, 2008

Bernt og Rasmussen (2010) Bernt, Jan Fridthjof og Ørnulf Rasmussen, *Frihagens forvaltningsrett – Bind 1*, 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget 2010

Brathold mfl. (2014) Bratholm, Anders, Birger Stuevold Lassen og Tore Lunde, «Personlighetens rettsvern», i *Knophs oversikt over norsk rett*, 14. utg. Kåre Lilleholt (red.), Universitetsforlaget 2014

Eckhoff (2001) Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan E. Helgesen, Oslo: Universitetsforlaget 2001

Fisknes (2017) Fisknes, Ole Herman. *Rettssubjektene i Den norske kirke*, Kirke og kultur nr. 4 (2017), s. 350- 358

Fliflet (2014) Fliflet, Arne (2014), *Norsk lovkommentar: Grunnloven*, Rettsdata.no (Sist sjekket: 14.12.2019)

- Gullaksen (2000) Gullaksen, Per-Otto, *Stat og kirke i Norge – Kirkerett mellom teologi og politikk*, Oslo: Verbum 2000
- Hansson (1957) Hansson, Kristian, *Norsk kirkerett*, 2. utg., Oslo: Aschehoug & co, 1957
- Hjorthaug (2017) Hjorthaug, Torbjørn Backer (2017), *Norsk lovkommentar: Kirkeloven*, Rettsdata.no (Sist sjekket: 14.12.2019)
- Innjord (2008) Innjord Frode, En utredning fra Advokatfirmaet Hjort til Opplysningsvesenets fond – (UTROVF-2008-1)
- Kierulf (2014) Kierulf, Anine (2014), *Norsk lovkommentar: Grunnloven*, Rettsdata.no (Sist sjekket: 14.12.2019)
- Krag (2000) Krag, Claus, *Norges historie – Fram til 1319*, Oslo: Universitetsforlaget 2000
- Oftestad mfl. (2005) Oftestad, Bernt T., Tarald Rasmussen og Jan Schumacher, *Norsk kirkehistorie*, 3 utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2005
- Shelby (2017) Shelby, Liv (2017), *Norsk lovkommentar: Sivilombudsmannsloven*, Rettsdata.no (Sist sjekket: 14.12.2019)
- Wigum (2018) Wigum, Tor Aamodt, *Religionsutøvelse i det offentlige rom – restriksjon i religiøs bekledning og symbolbruk*, Tromsø: UiT; Det juridiske fakultet, 2018

Internettkilder

- Kirkeforliket – 2008 Kirkeforliket 2008
<https://www.regjeringen.no/no/tema/tro-og-livssyn/den-norske-kirke/innsiktsartikler/fra-statskirke-til-stat-og-kirke/kirkeforliket-2008/id446943/>
 (Sist sjekket: 15.12.19)

- Kirken i tall Den norske kirkes kirkestatistikk; Kirken i tall, <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/bakgrunn/om-kirkestatistikk/> (Sist sjekket: 15.12.19)
- En evangelisk-luthersk kirke En evangelisk-luthersk kirke, <https://kirken.no/nb-NO/kristen-tro/kristen-tro/en-evangelisk-luthersk-kirke/> (Sist sjekket: 14.12.19)
- Mendelsohn (2018) Mendelsohn, Oskar, «*Ordinasjon*», 2018, <https://snl.no/ordinasjon> (Sist sjekket: 15.12.19)
- Seim og Elstad (2019) Seim, Turid Karlsen og Hallgeir Elstad, *Økumenikk*, 2019, <https://snl.no/%C3%B8kumenikk> (Sist sjekket: 15.12.2019)
- Kirkemøtets forretningsorden Kirkemøtets forretningsorden, <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkemotet/om-kirkemotet/kirkemotets-forretningsorden/> (Sist sjekket: 15.12.19)

